

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
Національний університет «Запорізька політехніка»  
Кафедра «Іноземна філологія та переклад»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**КОМУНІКАТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ  
АНГЛОМОВНОГО ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ**

Виконав	студент групи ГФ-312м <b>Худайбердієв Євген Альбертович</b>
Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська
Керівник	к.філол.н, доц. Г. М. Костенко

Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет гуманітарний  
Кафедра «Іноземна філологія та переклад»  
Ступінь вищої освіти другий (магістерський)  
Спеціальність 035 «Філологія»  
Освітня програма (спеціалізація) 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»  
В.о. завідувача кафедри  
доц. Н. М. Жукова

«22» грудня 2023 року

З А В Д А Н Н Я  
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

**Худайбердієва Євгена Альбертовича**

1. Тема кваліфікаційної роботи: **КОМУНІКАТИВНО-СЕМАНТИЧНІ  
ВЛАСТИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ**

керівник кваліфікаційної роботи *Костенко Ганна Миколаївна, к. філол. н.,  
доцент кафедри «Іноземна філологія та переклад»*

затверджені наказом закладу вищої освіти від «14» листопада 2023 р. № 440

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи: 18 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані кваліфікаційної роботи: *теоретичні та критичні праці  
вітчизняних та зарубіжних дослідників теорії дискурсу (Н. Д. Арутюнова,  
В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, І. Р. Корольов), полемічного дискурсу  
(А. Д. Бєлова, В. З. Демьянков, Є. І. Шейгал, Т. А. Van Dijk), роботи з дискурс-  
аналізу (Н. М. Міронова, М. А. Halliday, Z. Harris, R. Keller, С. В. Тхоровська)  
та соціології конфлікту (Л. Й. Гуменюк, Ю. Г. Запрудський,  
А. Г. Здравомислов, В. Котигоренко).*

4. ЗМІСТ розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їх належить розробити): *1. Специфіка полемічного дискурсу як галузі сучасної лінгвістики. 2. Класифікації типологічних особливостей полемічного дискурсу. 3. Види аргументів у полемічному дискурсі. 4. Семантико-стилістичні складові найрозповсюдженіших видів аргументів полемічного дискурсу та можливості їх перекладу українською мовою.*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
I	Костенко Г. М., к. філол. н., доцент		
II	Костенко Г. М., к. філол. н., доцент		
Нормоконтроль	Підгорна А. Б., к. філол. н., доцент		

7. Дата видачі завдання «11» вересня 2023 року.

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	вересень 2023	виконано
2.	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу	вересень 2023	виконано
3.	Складання календарного плану кваліфікаційної роботи	вересень 2023	виконано
4.	Збирання матеріалу	жовтень 2023	виконано
5.	Підготовка розділу 1	жовтень 2023	виконано
6.	Підготовка розділу 2	жовтень 2023	виконано
7.	Підготовка вступу	листопад 2023	виконано
8.	Написання вступу і загальних висновків роботи	листопад – грудень 2023	виконано
9.	Оформлення кваліфікаційної роботи	грудень 2023	виконано
10.	Проходження нормоконтролю	грудень 2023	виконано
11.	Рецензування кваліфікаційної роботи	грудень 2023	виконано
12.	Захист кваліфікаційної роботи	грудень 2023	виконано

Студентка

\_\_\_\_\_

Худайбердієв Є. А.

Керівник проєкту (роботи)

\_\_\_\_\_

Костенко Г. М.

## РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 90 с., 1 додаток, 60 джерел.

Об'єкт дослідження – полемічний дискурс як сфера лінгвістичного аналізу.

Мета роботи – виявлення семантико-стилістичних засобів та видів аргументацій в англomовному полемічному дискурсі, їх переклад на українську мову.

Методи дослідження – лінгвістичний метод, аналіз суцільної вибірки, лінгвостилістичний, контекстуально-інтерпретаційний, дескриптивний аналіз, прийоми спостереження та класифікації, дискурс-аналіз

У першому розділі розглянуто проблему визначення дискурсу, типи дискурсу, серед них полемічний, і особливості застосування дискурс-аналізу. Другий розділ присвячено аналізу текстів політичних дебатів під час виборів у Великій Британії у 2015 р. та промов президента США Барака Обами, у тому числі виступ на з'їзді демократичної партії 2008 р., інавгураційна промова 2009 р., промови в Алабамі у 2007 р., Джакарті (Індонезія) у 2010 р. і з приводу іранської ядерної угоди у 2015 р., а також проведено аналіз за видами аргументів. У загальних висновках представлені основні результати роботи й сформульовано її перспективи.

ДИСКУРС, ПОЛЕМІЧНИЙ ДИСКУРС, АРГУМЕНТИ, ПОЛІТИЧНІ ДЕБАТИ, ІНАВГУРАЦІЙНА ПРОМОВА, СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

## ЗМІСТ

Завдання на роботу

Реферат

ВСТУП .....	6
РОЗДІЛ 1. ПОЛЕМІКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП ДИСКУРСУ.....	10
1.1. Особливості визначення дискурсу.....	10
1.2. Типи дискурсу.....	14
1.2.1. Різноманітні підходи до класифікації дискурсу.....	14
1.2.2. Полемічний дискурс.....	17
1.2.3. Види аргументів у полемічному дискурсі.....	24
1.3. Дискурс-аналіз.....	28
РОЗДІЛ 2. ДИСКУРС-АНАЛІЗ АРГУМЕНТАЦІЇ ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ.....	36
2.1. Аналіз полемічного дискурсу на рівні лексики .....	36
2.2. Стилiстичний аналіз полемічного дискурсу.....	44
2.3. Аналіз за видами аргументів.....	57
ВИСНОВКИ.....	71
SUMMARY .....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....	79
ДОДАТКИ .....	85
Додаток А. Тези за результатами Щорічної науково-практичної конференції «Тиждень науки-2023».....	85

## ВСТУП

Мова електронних ЗМІ представляє в даний час особливий інтерес для лінгвістики, оскільки є, зокрема, новою формою презентації актуальної інформації. Поряд з функціями інформування, полемічні тексти електронних ЗМІ володіють такою яскравою якістю, як аргументованість, що виражається у висуванні положення (тези) і підкріплюючих його доказів, по різному представлених у текстах різних жанрів. Аргументація в текстах електронних ЗМІ може бути як полемічною, якщо доводиться спірне положення, так і доказовою, у разі введення нової інформації.

Полемічний дискурс – це сукупність політичних дискурсів соціуму: дискурсу влади, контрдискурсії, громадської риторики, що закріплюють систему суспільних відносин або дестабілізують її. Сучасні дослідження промов політичних лідерів представлені двома методиками: дискурс-аналізом (максимально широка дослідницька парадигма) і семіотичним аналізом (вужчий підхід, тому що він не враховує достатньою мірою суспільно-історичних умов, в яких функціонує об'єкт аналізу, а сконцентрований лише на знаковій характеристиці дискурсу).

Полемічний дискурс-аналіз є складною системою роботи з текстом, що дозволяє препарувати дискурс на різних рівнях. Більше того, полемічний дискурс може бути проаналізований з погляду різних підходів (дискурсна прагматика, гендерний підхід, конверсаційний аналіз, вивчення структури аргументації тощо).

Зазвичай увагу дослідників привертає рівень змісту. У зв'язку з цим аналіз ідеологій, систем включення / виключення тощо зводиться до виявлення домінуючих стереотипів уявлення про «своїх» та «чужих», вивчення клішованості, автоматизації дискурсу, що на рівні вибору джерелознавчих методик означає прихильність до частотного аналізу, аналізу тематичного ряду (переважно при роботі з джерелами масової комунікації) і,

лише частково, дослідженню семантичних структур. Почасти це означало б спробу відповісти на запитання: Що Вони говорять про Нас?

**Зв'язок роботи з науковими темами.** Кваліфікаційну роботу магістра виконано в межах ініціативної наукової теми кафедри "Іноземна філологія та переклад" Національного університету «Запорізька політехніка» № 06111 «Когнітивно-дискурсивна організація текстового простору міжкультурної (кроскультурної) комунікації». Тема роботи затверджена наказом ректора № 440 від 14 листопада 2023 р.

**Актуальність** теми роботи зумовлена зверненням до проблематики сучасного полемічного дискурсу як одного з напрямків, що найбільш активно розробляються в сучасній дискурсивній лінгвістиці; увагою до проблеми естетизації сучасного полемічного дискурсу; розглядом полікодів як однієї з ключових характеристик полемічного дискурсу; міждисциплінарним характером аналізу явищ, що вивчаються. Полемічний дискурс представляє складне комунікативне явище, в основі якого лежить комунікативна взаємодія суб'єктів у процесі обговорення того чи іншого неясного питання, що стосується однієї зі сфер життєдіяльності суспільства і потребує ясності та визначення чіткої позиції щодо неї.

**Об'єктом** роботи є полемічний дискурс як сфера лінгвістичного аналізу.

**Предметом** роботи є дослідження особливостей реалізації та перекладу полемічного дискурсу.

**Метою** дослідження є виявлення семантико-стилістичних засобів та видів аргументацій в англomовному полемічному дискурсі, їх переклад на українську мову. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- висвітлити специфіку полемічного дискурсу як галузі сучасної лінгвістики;
- проаналізувати існуючі класифікації типологічних особливостей полемічного дискурсу;

- визначити види аргументів у полемічному дискурсі;
- дослідити семантико-стилістичні складові найрозповсюдженіших видів аргументів полемічного дискурсу та можливості їх перекладу українською мовою.

**Матеріалом дослідження** стали тексти політичних дебатів під час виборів у Великій Британії у 2015 р. та промов президента США Барака Обами, у тому числі виступ на з'їзді демократичної партії 2008 р., інавгураційна промова 2009 р., промови в Алабамі у 2007 р., Джакарті (Індонезія) у 2010 р. і з приводу іранської ядерної угоди у 2015 р.

Методологічною базою дослідження є основні положення теорії дискурсу (Н. Д. Арутюнова, В. І. Карасик, О. С. Кубрякова, І. Р. Корольов, В. Paltridge), полемічного дискурсу (А. Д. Белова, В. З. Демьянков, Є. І. Шейгал, Т. А. Van Dijk), роботи з дискурс-аналізу (Н. М. Міронова, С. В. Тхоровська, М. А. Halliday, Z. Harris, R. Keller, D. Shiffrin) та соціології конфлікту (Л. Й. Гуменюк, Ю. Г. Запрудський, А. Г. Здравомислов, В. Котигоренко).

**Методи дослідження.** Ґрунтуючись на загальнонаукових принципах аналізу та синтезу, форми та змісту, семасіології та ономасіології, робота передбачає комплексне застосування таких лінгвістичних методів: *лінгвістичний метод* – для ознайомлення та вивчення стану проблем, релевантних до теми дослідження; *аналіз суцільної вибірки* – для відбору прикладів, що стали матеріалом дослідження; *лінгвостилістичний* (для опису стилістичних фігур, прийомів і засобів у текстах оригіналу); *контекстуально-інтерпретаційний* (для встановлення способів і механізмів реалізації авторського задуму). Крім того, в роботі використано процедури *deskриптивного аналізу, прийоми спостереження та класифікації*, за допомогою яких визначалася продуктивність окремих засобів реалізації авторського задуму, та *дискурс-аналіз* як комплексний аналіз усіх видів утримання та реконструкції всіх видів закладених у нього контекстів.

**Теоретичне значення** дослідження визначається тим, що у роботі розглядається питання, які стануть в нагоді перекладачам-практикам. Також у цій роботі на українському матеріалі конкретизуються поняття комунікативної мети і рецепції та обґрунтовується погляд на зміни під час адаптації текстів.

**Практичним значенням** роботи є те, що її результати можливо використовувати в лінгвістичних роботах, присвячених дискурс-аналізу тексту в лінгвістичних та соціолінгвістичних курсах з інтерпретації тексту, з теорії та практики перекладу та у попередньому перекладацькому аналізі тексту оригіналу.

**Апробація роботи** здійснювалася на основі надрукованих тез у збірці матеріалів конференції «Тиждень науки-2023» на тему «Специфіка полемічного дискурсу в публіцистиці» [Костенко, Худайбердієв 2023].

Логіка дослідження зумовила таку **структуру** кваліфікаційної роботи: вона складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 60 позицій, та 1 додатка. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 90 сторінок.

## РОЗДІЛ 1

### ПОЛЕМІКА ЯК ОСОБЛИВИЙ ТИП ДИСКУРСУ

#### 1.1. Особливості визначення дискурсу

В останні роки термін «дискурс» є найпоширенішою та, деякою мірою, модною номінацією, що зустрічається у більшості лінгвістичних видань. Але водночас дискурс продовжує вважатися одним з найскладніших понять сучасних структурно-семіотичних досліджень, що характеризується розмаїттям підходів та трактувань. Дискурс – це єдність процесу мовленнєвої діяльності та її результату – тексту. Дискурс, окрім самого тексту, включає до себе процеси його створення та розуміння, що розгортаються у часі. Дискурс є нібито відбиттям загального людського досвіду. Він виконує дуже важливу зв'язну функцію, за допомогою якої відбувається обмін інформацією на мовленнєвому рівні.

Існує безліч різних точок зору на поняття дискурсу, але між ними є дещо спільне – усі вони розглядають людську поведінку як мовленнєву діяльність. Дослідження дискурсу є цінним матеріалом для вивчення проблем концептуалізації, категоризації, розвитку і функціонування мовленнєвої свідомості.

Як лінгвістичний термін поняття «дискурс» почало вживатись з середини 1950-х років після публікації статті американського лінгвіста З. Харріса «Discourse Analysis» у 1952 році. Ця ж публікація стала поштовхом для подальших досліджень цього поняття. З. Харріс розглядав дискурс як метод аналізу зв'язного мовлення, призначений для виведення дескриптивної лінгвістики за межі одного речення в даний момент часу і для співвіднесення мови та культури [Harris 1952, с. 1]. І. О. Голубовська називає підхід З. Харріса формалістичним та підкреслює, що його прийоми націлені на вирішення двох взаємопов'язаних проблем, а саме: а) розповсюдження методів дескриптивної лінгвістики за межі окремого речення;

б) співвідношення культури та мови, тобто мовної та немовної поведінки [Голубовська 2012, с. 73]. Отже, з самого початку поняття «дискурс» охоплювало позамовні чинники, що й вплинуло на подальші його дефініції та погляд на нього в цілому.

Наприклад, Е. Бенвеніст називає дискурсом будь-яке висловлювання, яке зумовлює наявність комунікаторів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника; мовлення, що привласнюється мовцем [Бенвенист 1975, с. 276–279]. І. В. Корольов продовжує думку Т. В. Мілевської, що дискурс – це сукупність мовномисленнєвих дій комунікаторів, пов'язана з пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем і осмисленням мовної картини світу мовця адресатом, і додає, що поняття дискурсу включає одночасно два компоненти: і динамічний процес мовної діяльності, що вписана в певний соціальний контекст, і її результат у вигляді тексту [Корольов 2012, с. 289].

У свою чергу, Н. Д. Арутюнова надає таку дефініцію: «Дискурс (від. франц. discours – мовлення) – зв'язний текст у його сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психолінгвістичними та іншими факторами; мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємовідносинах людей та в механізмах їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мовлення занурене в життя» [Арутюнова 1990, с. 136–137]. В. А. Кох каже, що дискурс – це будь-який текст (або частина тексту), в якому є прояви одного й того ж мотиву [Кох 1978, с. 150].

Отже, погляди вчених на визначення поняття «дискурс» загалом можна розділити на дві групи: ті, що розглядають дискурс як процес говоріння, тобто власне діалог, та ті, що вважають дискурс мовленням, тобто зв'язним текстом. Але у всіх визначеннях простежується думка, що дискурс не є власне лінгвістичним поняттям і тісно пов'язаний з екстралінгвістичними факторами.

Структура дискурсу припускає наявність двох докорінно протиставлених ролей – мовця і адресата, і сам процес мовного спілкування може розглядатися в цих двох перспективах. Моделювання процесів побудови (породження, синтезу) дискурсу відрізняється від моделювання процесів розуміння (аналізу) дискурсу. У науці про дискурс виділяють дві різні групи праць – ті, які досліджують побудову дискурсу (наприклад, вибір лексичного засоба при називанні деякого об'єкта), і ті, які досліджують розуміння дискурсу адресатом (наприклад, питання про те, як слухач розуміє редуковані лексичні засоби типу займенника і співвідносить їх з тими чи іншими об'єктами). Крім того, є ще третя перспектива – розгляд процесу мовного спілкування з позицій самого тексту, що виникає в процесі дискурсу (наприклад, займенники в тексті можна розглядати безвідносно до процесів їх породження мовцем і розуміння адресатом, просто як структурні сутності, що знаходяться в деяких стосунках з іншими частинами тексту) [Серажим 2001, с. 4].

За словами Н. Д. Арутюнової, «однією своєю стороною дискурс звернений до прагматичної ситуації, яка залучається для визначення зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності, для з'ясування його імплікацій і пресупозицій, для його інтерпретації ... Іншою своєю стороною дискурс звернений до ментальних процесів учасників комунікації: етнографічних, психологічних та соціокультурних правил і стратегій породження і розуміння мовлення в тих чи інших умовах (discourse processing), що визначають необхідний темп мовлення, ступінь його зв'язності, співвідношення загального і конкретного, нового і відомого, суб'єктивного і загальноприйнятого, експліцитного та імпліцитного змісту дискурсу, міру його спонтанності, вибір засобів для досягнення мети, фіксацію точки зору мовця тощо» [Арутюнова 1990, с. 67].

Часто дискурс ототожнюється з текстом, коли одне поняття визначають через інше, але треба зазначити, що, не дивлячись на їх тісний зв'язок, це все ж таки різні поняття. Ю. Колісник вважає ці поняття синонімічними, але

відзначає, що їх можна диференціювати за опозиційними параметрами: структурність – функціональність, продукт – процес, статичність – динамічність [Колісник 2010]. Текст, на думку Н. П. Литвиненко, виступає «серцевиною» дискурсу; коли текст потрапляє в потік свідомості людини, яка його сприймає, він стає дискурсом, відображаючи процес мовлення. Дискурс – це своєрідна динамічна модель тексту, «текстова комунікація, пов'язана з комунікативною діяльністю суб'єкта» [Литвиненко 2009, с. 11–12]. Тобто дискурс безпосередньо пов'язаний з живим мовленням і виявляється у його динаміці, у той час як текст може бути статичним.

З іншого боку, як справедливо зауважує О. С. Кубрякова, протиставлення тексту і дискурсу не слід абсолютизувати: хоча ці поняття і розглядаються скоріше як взаємовиключні, їх все ж пов'язує «генетична спорідненість». Іншими словами, не існує тексту за межами дискурсивної діяльності: зафіксованому тексту передує дискурс. Крім цього, «загальним для аналізу тексту та дискурсу є дуже важливе для їх звернення до декодування неочевидних смислів і в тому і в іншому» [Кубрякова 2000, с. 22].

Таким чином, хоча розбіжності між поняттями «текст» і «дискурс» цілком помітні, ці лінгвістичні явища не протиставляються один одному – їхні відносини характеризуються причинно-наслідковим зв'язком: текст є результатом дискурсу. Текст виникає по ходу здійснення певного процесу, але вивчається він у своєму завершеному вигляді, а дискурс досліджується в певному режимі і часі. У всякому разі, дискурсивний аналіз передбачає відновлення цього процесу, навіть якщо вивчається його результат.

Як показують спостереження дослідників, поряд з протилежними характеристиками у цих двох понять є деякі загальні властивості. Наприклад, Т. ван Дейк зазначає, що «користувачами» і тексту і дискурсу є автор і читач, що не завжди безпосередньо контактують один з одним [Dejk 2008, с. 57].

Отже, розглянувши поняття «дискурс», ми з'ясували, що універсального визначення, яке б охоплювало усі його аспекти, поки що не

існує. Натомість різні вчені надають різні визначення, які у сукупності найповніше визначають це поняття. На нашу думку, найбільш повним є визначення Н. Д. Арутюнової, яка зосереджує увагу на тому, що дискурс – це зв'язний текст разом із екстралінгвістичними факторами, що бере безпосередню участь у взаємовідносинах людей та пов'язаний з механізмами їхньої свідомості. Хоча варто додати, що дискурс охоплює саме *процес* говоріння, діалог, у якому беруть участь мовець та слухач. В залежності від комунікативної ситуації виділяють різні типи дискурсу. У нашій роботі ми будемо розглядати полемічний дискурс, що є доволі специфічним типом дискурсу, через те, що включає в себе не лише реальне спілкування, але й психологічні фактори впливу на слухача, що ускладнює сам процес інтерпретації.

## **1.2. Типи дискурсу**

### **1.2.1. Різноманітні підходи до класифікації дискурсу**

При вивченні дискурсу постає важливе питання про його класифікацію, про існуючі типи та різновиди дискурсу.

Кожен тип дискурсу визначається набором правил, яких він повинен дотримуватися, і відбувається дискурс у певній соціальній сфері. При дослідженні типів дискурсу основним завданням є опис структур найбільш бажаних або типових для дискурсу даного виду. Так, в офіційних ситуаціях використовується мова офіційного спілкування, який характеризується більш складними, більш повними, граматично правильними реченнями.

Основні розмежування в області типології дискурсу – це ступінь формальності спілкування, а також протиставлення усного та письмового видів дискурсу. Якщо дискурс – це комунікативна ситуація, виникає питання про класифікацію дискурсів залежно від типів комунікації. Враховуючи той

факт, що існує безліч комунікативних ситуацій, кожна з них може бути виділена як окремий тип дискурсу. Для зручності вчені тим не менш намагаються створити більш чіткі класифікації.

В. І. Карасік виділяє два особливих типи дискурсу: персональний (особистісно-орієнтований) та інституційний (статусно-орієнтований) дискурс. У першому випадку мовець виступає як особистість зі своїм багатим внутрішнім світом, у другому випадку – як представник тієї чи іншої соціальної групи. Персональний дискурс підрозділяється на два різновиди: побутове і буттєве спілкування. Специфіка побутового спілкування детально відображена в дослідженнях розмовної мови. У буттєвому дискурсі спілкування переважно монологічне і представлене творами художньої літератури. Інституційний дискурс являє собою спілкування в заданих рамках статусно-рольових відносин і виділяється на підставі двох ознак: мети і учасників спілкування [Карасик 2004, с. 82].

Багатоаспектну особистісно орієнтовану модель дискурсу розглядають А. М. Приходько та Н. В. Лазебна. На їх думку, типи дискурсу виступають як комунікативно-прагматичні зразки мовленнєвої поведінки, що протікають в певній соціальній сфері. Останні характеризуються набором деяких взаємообумовлених змінних; до них відносяться середовище, модус (режим) і стиль спілкування [Приходько, Лазебна 2022, с. 53]. У цьому контексті ми можемо говорити про певні соціальні норми, ситуативний контекст (місце і час мовленнєвої події, дистанція спілкування), соціальні відносини і ролі тих, хто спілкується, ступінь знайомства співрозмовників, склад учасників комунікації, рівень формальності та ін.

Ю. Хабермас виділив п'ять видів дискурсу, які реалізуються залежно від ситуації:

1) дискурс як засіб комунікативної дії (наприклад, розмова з метою інформації та навчання або заздалегідь організований диспут);

2) дискурс як засіб ідеологічного впливу, тобто комунікативна дія, яка лише позірно приймає форму дискурсу (усі форми ідеологічного виправдання);

3) терапевтичний дискурс (психоаналітична розмова між лікарем і пацієнтом);

4) нормальний дискурс, який слугує обґрунтуванню проблематичних претензій на значення (наприклад, наукова дискусія);

5) нові форми дискурсу (навчання за допомогою дискурсу замість дискурсу як засобу для інформації та інструкцій, модель вільної семінарської дискусії за Гумбольдтом) [Хабермас 1996, с. 90].

Більш окремі відмінності між різновидами дискурсу описуються за допомогою поняття жанру. Це поняття спочатку використовувалося в стилістиці. Спільність дослідницьких інтересів сучасної стилістики і теорії дискурсу вказує на перспективне взаємозбагачення. У наш час поняття жанру використовується в дискурсивному аналізі. Жанр розглядається як одиниця дискурсу, хоча вичерпної класифікації жанрів не існує. Жанри володіють деякими стійкими характеристиками, але проблеми мовленнєвої специфіки жанрів розроблені поки що недостатньо.

Поняття жанру дискурсу та жанру тексту розмежовуються. Перший характеризує лад окремих частин тексту (іноді дуже дрібних, іноді майже співпадаючих з текстом в цілому); у творі можуть поєднуватись/перемежовуватись різні жанри дискурсу. Взаємодія жанрів дискурсу і жанрів тексту – ще один спосіб обмежити множинність сучасної культури та її текстів: на рівні літератури свобода високого роману врівноважується жорсткою заданістю жанрів масової словесності, а на рівні окремого твору свобода вибору дискурсів врівноважується необхідністю надати тексту ту чи іншу фінальну жанрову визначеність [Панкратова 2001, с. 214–218].

Мова як реальна знакова система існує у вигляді певних дискурсів. Не може бути абстрактного спілкування; воно завжди відбувається в окремій сфері людської діяльності, в певному соціальному просторі, що й зумовлює

існування безлічі жанрів дискурсу, таких як політичного, ритуального, релігійного, рекламного, дискурсу мас-медіа, кулінарного та ін. Роздуми про те, які мовні жанри включаються в сферу того чи іншого дискурсу, викликають питання. За словами Є. І. Шейгал, внаслідок прозорості кордонів дискурсу нерідко відбувається поєднання характеристик різних видів дискурсу в одному тексті. Так, наприклад, інтерв'ю з політологом поєднує елементи дискурсу мас-медіа, наукового, і політичного; інтерв'ю з політиком буде поєднувати елементи мас-медійного та політичного дискурсів. Рекламний дискурс перетинається з мас-медійним в жанрі реклами тощо [Шейгал 2004, с. 59].

Отже, ми бачимо, що існують різні жанри дискурсу, серед них дискурс мас-медіа, політичний, релігійний, рекламний та ін., але у рамках заданої теми більш детально ми розглянемо полемічний жанр дискурсу, в якому поєднуються риси дискурсу мас-медіа, політичного, трохи релігійного і зовсім небагато рекламного.

### **1.2.2. Полемічний дискурс**

Прагматична спрямованість комунікації найяскравіше виявляється у полемічному дискурсі, оскільки полеміка, що ґрунтується на відмінностях поглядів, думок комунікантів, є продуктом складної мовленнєвої діяльності, яка пов'язана з необхідністю не тільки висловити та обґрунтувати свою точку зору, а й спростувати позицію противника.

Поняття полеміка досліджувалося з різних боків:

1) з погляду лінгвістики: у співвідношенні з поняттями мовна особистість, мовні стратегії та тактики, «мовний конфлікт», «гармонійний/дисгармонійний мовний акт», «аргументація» та розглядається з позиції учасників – відправника мови та одержувача;

2) з погляду лінгвістичної антропології: як колективний мовленнєвий феномен, основу якого закладають соціально-психологічні моделі мовної поведінки [Линнас 2006, с. 5];

3) з погляду конфліктології [Котигоренко 2003, с. 137].

Основні компоненти, що належать до прагматики, релевантні полемічному дискурсу, наприклад, наявність провідної інтенції, оціночність, масовий адресат, міжсуб'єктність. Врахування таких факторів, як багатовікова історія полеміки як форми міжособистісного спілкування, діалогічність, аргументованість, наявність специфічних мовних засобів, полемічних прийомів, реалізація в діалогічних та монологічних жанрах, соціальний характер та ін., дозволяють виділити полемічний дискурс як один із видів дискурсу.

Особливість полемічного дискурсу полягає в тому, що він проявляється в рамках інших дискурсів: політичному, медійному, аргументативному, конфліктному, сугестивному та ін., оскільки сприяє прогресу, пошуку альтернативних рішень проблем, відкриває нові можливості розвитку суспільства. Об'єктом полеміки є актуальні проблеми соціуму. Полеміка користується попитом на сучасному етапі розвитку суспільства для прийняття рішень, які сприятимуть поліпшенню життєвого рівня суспільства, розвитку науки і техніки, гармонізації відносин людства та взаєморозуміння суб'єктів мовного спілкування.

В. І. Лагутін зазначає, що двома полюсами полеміки виступають твердження і заперечення, які тісно об'єднані «щільною мережею аргументації» [Лагутин 1983, с. 31]. Він акцентує увагу на тому факті, що «аргументація входить і до твердження і до спростування, що дозволяє вважати полеміку аргументацією з особливим характером наступальності» [Лагутин 1983, с. 33]. Учений не пояснює, що означає «особливий характер наступальності», куди віднести в такому випадку дискусію як різновид аргументативного дискурсу.

Основоположники сучасної теорії аргументації Ф. ван Ємерен і Р. Гроотендорст акцентують увагу на так званому комунікативному ефекті, що досягається в процесі мовленнєвої діяльності, в тому числі і в процесі аргументації, «передбачає розуміння сказаного з боку того, хто слухає...» [Ємерен, Гроотендорст 1992, с. 29].

Спільним у визначеннях є те, що:

- а) аргументація розглядається як вид людської діяльності – мовленнєва діяльність;
- б) спрямованість аргументації на отримання схвалення з боку реципієнтів.

Полемічний дискурс реалізується за допомогою таких форм аргументованого мовлення, як полеміка, суперечка, дискусія, диспут, дебати, кожен з яких є складною комунікативною подією. Полеміка є діалогічним (усним і письмовим) спілкуванням компетентних у конкретній сфері діяльності суб'єктів, які мають різні (протилежні) точки зору щодо обговорюваного питання, з метою затвердження своєї позиції та спростування іншої за допомогою достатньої та переконливої аргументації. Полеміка виникає за наявності протилежної ідеї, думки, характеризується як спонтанна і непередбачувана вербальна боротьба, вона не має обмежень за часом та кількістю учасників.

Суперечка (у першому значенні) позначається як «словесне змагання між двома або кількома особами, при якому кожна із сторін обстоює свою думку, правоту». У другому значенні цього слова («широке публічне обговорення якого-небудь спірного питання; дискусія») підкреслюється матеріальна сторона взаємовідносин людей у суспільстві, тобто метод регулювання їхніх відносин з допомогою третьої сторони – закону [Словник української мови]. На відміну від полеміки, суперечка є обговоренням будь-якого питання на будь-яку тему. Суб'єктами спору є як компетентні, так і некомпетентні особи.

Широке трактування значення цього слова є причиною змішування близьких до суперечки слів. Суперечка включає і види суспільної «інтелектуальної» взаємодії (полеміка, обговорення, диспут, дебати), і види взаємодії суб'єктів у повсякденному житті (суперечка, сварка). Широке охоплення всіх сфер життєдіяльності суб'єктів, необмеженість регламентом та інші параметри є основою виділення цього виду спілкування як родового стосовно інших [Дротянко та ін. 2014, с. 464].

Дискусія представляє комунікативну взаємодію суб'єктів, засновану на вирішенні питання у межах конкретної теми з визначенням істини чи наближення до неї. Учасники дискусії підпорядковуються певним правилам, регламенту та використовують коректні прийоми. Дискусія, на відміну від полеміки, виявляє такі ознаки: наявність аудиторії – публіка; форма – збори, бесіда, а також друк; умови – наявність теми; відсутність тези; прийоми – коректні; регламент – обмеження рамок проведення дискусії та регулювання виступів учасників. Дискусія є формою аргументованої мови, за якої комунікативна взаємодія компетентних у певній сфері суб'єктів спрямована на пошук істини незалежно від відмінностей у позиціях учасників для прояснення та уточнення складного питання, вирішення якого не лише задовольнить обидві сторони, а й послужить благом для суспільства.

Під диспутом розуміється організоване, регламентоване професійне спілкування учасників, кожен із яких висуває свою точку зору. На відміну від дискусії, диспут – це форма аргументованої промови полемічного дискурсу, в якій бере участь велика кількість учасників, кожен із яких пропонує свою думку, свою точку зору на суспільно важливе питання. У диспуті результат спілкування зводиться організаторами до необхідного, наперед визначеного результату [Дротянко та ін. 2014, с. 466].

Специфіка дебатів полягає в наявності вузької аудиторії, в обміні думками на конкретне питання, як реакцію на виступ одного з учасників мовленнєвої події. Дебати як форма аргументованої мови є необхідним елементом у таких комунікативних ситуаціях, як вибори, парламентські

слухання, і є комунікативною взаємодією суб'єктів за наявності конкретного питання, що вимагає прояснення, уточнення тощо. Суб'єкти спілкування наполягають на своїй точці зору, проте вибір правильного рішення визначається більшістю голосів.

Під дебатами розуміється форма аргументованої промови, яка є необхідним структурним елементом судового розгляду, засідання у парламенті. У дебатах учасники оперують верифікованими знаннями, отриманими з урахуванням фактів, конкретних даних, які сприяють з'ясуванню будь-якого питання, підбиттю підсумків спілкування. Дебати (судові) припускають комунікативну взаємодію суб'єктів, кожен з яких представляє свою точку зору, яка є остаточною, на основі цих точок зору виноситься рішення (суддею).

Дебати є видом евристичного дискурсу та полем застосування вищезгаданих особливостей. Дебати – це інтелектуальна гра, що представляє собою особливу форму дискусії, яка ведеться за певними правилами. Суть дебатів полягає в тому, що дві команди висувають свої аргументи і контраргументи для захисту і спростування запропонованої тези, щоб переконати члена журі (суддю) у своїй правоті і досвіді риторики.

Дебати можуть приймати різні форми. Число учасників коливається від 2-х до 4-х в кожній команді. У деяких видах дебатів учасникам дозволяється лише вимовляти свої промови, в інших же їм дається можливість брати участь у перехресних питаннях.

У наш час телебачення стало основним джерелом проведення дозвілля, а отже, такий вид дебатів, як теледебати, стали невід'ємною частиною політичної пропаганди учасників. По-перше, як інформаційне шоу вони несуть в собі видовищні та змагальні елементи, тому найбільшою мірою відповідають розважальній концепції телебачення. По-друге, теледебати забезпечують персоніфікацію політичних питань. Теледебати найкращим способом розкривають особистісні характеристики учасників виборчого процесу. Вони концентрують увагу глядачів на іміджі кандидатів, а не на

сутності політичних проблем. Тому такий спосіб персоніфікації повною мірою відповідає як запитам масової аудиторії, так і інтересам політичних угруповань [Ільченко 2012, с. 35].

Теледебати є дуже зручною технологією, щоб під прикриттям «вільної та об'єктивної дискусії» показати святість одних і неохайність інших. Для виконання цього завдання журналісти нерідко вдаються до особливих технічних і психологічних прийомів. Але головну роль в теледебатах грають самі оповідачі.

Отже, аналіз дефініцій слів «дискусія», «диспут», «дебати» дозволив розмежувати форми аргументованої мови, які близькі за своїм значенням, але мають низку специфічних особливостей. Змішування слів цього ряду, паралельне використання пар слів типу суперечка-полеміка, полеміка-дискусія – досить часте явище у навчальних матеріалах з риторики та культури мови.

Проаналізовані форми аргументованого мовлення полемічного дискурсу об'єднуються у дві групи: вільні та організовані форми. До вільних відносяться полеміка, суперечка як види спонтанної та непередбачуваної вербальної боротьби. До організованих форм аргументованої мови відносяться дебати, дискусія, диспут.

Полемічний дискурс як комунікативний феномен має складну структуру, що складається з кількох рівнів [Жумагулова 2013, с. 143–144].

Рівень 1. Ядерні компоненти полемічного дискурсу:

- адресність – полеміка виникає як реакція на висловлену іншим суб'єктом думку, ідею тощо;
- оціночність – висловлена думка оцінюється суб'єктом як невідповідна його картині світу, що є основою вступу в полеміку;
- наявність протилежної думки – зіткнення двох позицій на предмет, що обговорюється;

- готовність відстоювати свою точку зору – психологічний стан суб'єкта, що приймає іншу позицію як виклик і готовий висловити та обґрунтувати протилежну точку зору.

Рівень 2. Компоненти ближньої периферії полемічного дискурсу:

- інтенціональність – кожен із суб'єктів відстоює свою правоту у вербальній боротьбі з метою перемоги;
- настанова – контроль над реалізацією поставленої мети за допомогою використання конкретних мовних дій;
- аргументованість – використання аргументів для обґрунтування своєї точки зору, її захисту, а також контраргументів для нападу на супротивника;
- агональність – активне відстоювання своєї точки зору у вербальній боротьбі.

Рівень 3. Компоненти далекої периферії полемічного дискурсу:

- міжсуб'єктний – у полеміці суб'єкти репрезентують дві протилежні сторони, кожна з яких відстоює свою точку зору;
- подієво-ситуативний – полеміка може виникнути у різних ситуаціях;
- рольовий – суб'єкти не мають переваг один перед одним, тому що полеміка передбачає боротьбу ідей, поглядів, думок тощо; тому рольова нерівність виникає, якщо сам учасник бере до уваги статус, стать, рівень освіти тощо. свій чи суперника;
- вікову – нижню межу становлять учні старших класів, які можуть бути суб'єктами полемічного дискурсу, наприклад у дебатних клубах, а також дорослі люди;
- мовний – вербальна боротьба ведеться однією (будь-якою) мовою переважно в усній формі;
- сфера функціонування – немає обмежень;
- тематичний – немає обмежень, можлива відсутність теми;
- функціонально-стилістичний – немає обмежень;
- жанровий – полеміка то, можливо реалізована як і діалогічних, і у монологічних жанрах.

Таким чином, полемічний дискурс – це складне комунікативне явище, в основі якого лежить взаємодія суб'єктів у вербальній боротьбі під час обговорення питання, що вимагає визначення чіткої позиції щодо нього. До сфери полемічного дискурсу входить обговорення актуальних соціальних проблем суспільства, які потребують прийняття рішення, із залученням аргументації відповідно до принципів та правил ведення полеміки.

### **1.2.3. Види аргументів у полемічному дискурсі**

Знаходження доказових і переконливих аргументів стає особливою проблемою в сучасному дискурсі. Цю проблему досліджує теорія, що отримала назву «теорія аргументації». В історичному аспекті теорія аргументації почала формуватися ще в стародавній Греції як складова частина логіки, риторики і еристики.

Когнітивна спрямованість аргументації в полеміці може бути виражена певними типами мовленнєвих актів. Експліцитна аргументація переслідує виконання іллокутивної функції переконання адресата, впливаючи на його модель світу й на процес прийняття рішення в результаті. Для безумовного аргументування, а саме таке найбільш часто зустрічається в полемічній статті, статті-рецензії, дискурсах характерні 2 основні групи мовних актів:

1 група – «імперативи» в широкому розумінні: наказ, розпорядження, порада, побажання. Ця група мовних актів порівняно рідко використовується в літературознавчій полеміці;

2 група – «епістемістична» – обмежена мовними актами твердження, припущення, вираження думки [Гальперин 1981, с. 42]. Ця група найбільш широко використовується в статті-рецензії та у власне полемічній статті. Це пояснюється тим, що автор і адресат знаходяться в рівноправному положенні. Цей факт постійно підкреслюється полемістом і критиком.

Особливістю аргументів, доказів у політичному, рекламному та полемічному дискурсі «є запам'ятовуваність, тиражованість і відтворюваність у мові реципієнтів, тобто символізм і стереотипність» [Степанов 1995, с. 112]. Низка аргументів об'єднується в будь-який мовленнєвий акт, що має певну іллокутивну силу. У сукупності мовленнєві акти створюють сильний перлокутивний ефект в посткомунікації. У ході дискурсу використовуються різноманітні прийоми, які умовно можна розділити на лояльні та нелояльні, тобто недопустимі. Деякі дослідники, зокрема А. Є. Конверський, класифікують недопустимі аргументи як стандартні некоректні аргументи [Конверський 2008, с. 211].

Розглянемо обидва види:

1) лояльні аргументи:

*до авторитету* – наведення оратором на підтримку своєї тези тверджень чи дій людей, що є певним зразком для аудиторії;

*аргумент до оригінальних джерел* – істинний аргумент, відповідно, протиріччя фактам не дає докази; оскільки факти є найважливішим доказовим і переконливим аргументом, то деякі учасники дискурсу навмисно здійснюють суб'єктивну гру з фактами: підтасовують їх, однобічно підбирають, замовчують деякі факти, тенденційно висвітлюють їх. Мета такої гри – не дати скласти об'єктивну картину про предмет обговорення;

*аргумент до історичних фактів* – наведення оратором на підтримку своєї тези тверджень, які є історичними фактами; історичні факти є усіма відомими, а отже, з ними немає сенсу сперечатися;

*аргумент до здорового глузду* – спосіб обґрунтування певного твердження шляхом звернення до здорового глузду;

2) нелояльні:

*аргумент до особистості* – посилення на особистість опонента, його переконання, смаки, зовнішність, достоїнства і недоліки; аргумент до особистості в основному використовують при критиці тверджень інших людей; оратор в своїй промові намагається продемонструвати, що певні

думки не є переконливими, оскільки людині, яка їх приводила не можна довіряти;

*аргумент до вигоди* – твердження, що стимулюють усвідомлення аудиторією своїх особистих інтересів у тій проблемі, яка обговорюється;

*аргумент до марнославства* – твердження, що підкреслюють певні якості опонента, розхвалюючи його; оратор розраховує на те, що під впливом компліментів інша людина стане більш піддатливою, тому їй простіше буде нав'язати свою думку;

*аргумент до сили* – погроза неприємними наслідками, погроза застосування сили та примусу;

*аргумент до антиавторитету* – цитування непопулярних з різних причин політичних і державних, громадських діячів, поетів, письменників, учених при цитуванні поглядів опонента. У цьому випадку негативне ставлення неавторитетних осіб якби проектується автоматично на концепцію опонента;

*аргумент до аудиторії* – звернення до почуттів аудиторії, найчастіше з метою відвернути її увагу від об'єктивного розгляду певної проблеми і схилити слухачів до вирішення в потрібному для оратора напрямку; при цьому оратор намагається продемонструвати аудиторії, що він «своя» людина, яка розуміє потреби слухачів [Конверський 2008, с. 110];

*аргумент до неосвіченості* – посилення на необізнаність опонента у питаннях, що стосуються суті спору, використання таких фактів та положень, про які опонент нічого не знає і не в змозі перевірити; нюансом літературознавчої критики й полеміки є те, що критик або полеміст оперують такими фактами, про які автор (критик) замовчує не завдяки необізнаності, а завдяки переконаності щодо недоцільності їх використання. Відбувається зміщення акцентів: автор акцентує увагу читачів на потрібних йому фактах, у той час як критик (полеміст) висуває свої доводи, актуалізуючи «замовчувані» факти в своїх цілях. Тому точніше цей аргумент можна

назвати як *аргумент до необізнаності адресата*, визначений як некомпетентність опонента [Гуменюк 2015, с. 221];

*аргумент до стереотипів* – посилення на всім відомі стереотипи; стереотипи, а також емоції, не вимагають часу й складних розумових процесів, спрямованих на засвоєння їх змісту. У свідомості кожної людини існує певний набір істин-стереотипів. «Люди як члени однієї спільноти... поділяють естетичні, етичні, моральні концепти, серед яких, крім універсальних, загальнолюдських, є низка національно і соціально-специфічних» [Котигоренко 2003, с. 141]. Стереотипи є надзвичайно стійкими й лежать на «поверхні», тому широко застосовуються, наприклад, у рекламному, політичному й полемічному дискурсах.

Емотивні висловлювання підвищують впливову силу тексту, оскільки спрацьовують більш прості механізми, що викликають обурення або співчуття. Тоді як для обробки фактичної інформації (аргумент до історичного факту, ерудиції і таке інше) потрібне залучення складних механізмів довготривалої пам'яті, встановлення асоціативних ланцюжків, співвіднесення з уже наявною інформацією, що вимагає більшої кількості часу, знань. Емотивні висловлювання надають значний прагматичний ефект з мінімальними витратами.

Перераховані аргументи є загальними для критичних статей-рецензій, вторинних полемічних статей, полемічного дискурсу та суперечки. Вони містять елементи полемічності, оскільки будь-яке прагнення переконати протилежну сторону передбачає незгоду з опонентом, з його позицією.

Підсумовуючи підрозділ, можна сказати, що аргументація та конфлікт пронизують всю суть полемічного дискурсу. Види аргументів можуть бути як лояльними та допустимими, так і забороненими. Кожний вид аргументу розрахований на певну ситуацію, мету, опонента та предмет дискусії. Так чи інакше, тільки майстерний та розумний оратор може успішно оперувати усіма прийомами аргументації.

### 1.3. Дискурс-аналіз

Термін «дискурс-аналіз» був вперше використаний у сучасній лінгвістиці в середині минулого століття Зеллігом С. Харрісом, американським лінгвістом, одним з найвідоміших і найвпливовіших представників другого покоління структуралістів, який працював у рамках проекту університету Пенсільванії і намагався поширити дистрибутивний метод із речення на зв'язний текст та залучити до його опису саме соціокультурну ситуацію. У 1952 року у статті «Discourse Analysis» З. Харріс ввів поняття дискурс-аналізу як методу вивчення руху інформації в дискурсі. Пізніше, починаючи з середини 50-х років ХХ століття, термін «дискурс-аналіз» вже став асоціюватися з німецьким терміном *Textlinguistik* (лінгвістика тексту).

Як самостійна галузь наукового знання дискурс-аналіз зародився у 1960-ті роки у Франції в результаті поєднання лінгвістики, критичної соціології та психоаналізу в межах загальних тенденцій розвитку структуралістської ідеології. У роботах основоположників цього напрямку Е. Бенвеніста, Р. Якобсона, Р. Барта, Ж. Лакана та інших продовжувався запропонований Ф. де Соссюром поділ мови та мовлення при спробі співвідношення їх з теорією мовленнєвих актів, лінгвістикою мовлення, когнітивною прагматикою тексту тощо. Дискурс-аналіз в останнє десятиліття все частіше відносять до найпопулярніших методів дослідження в суспільних та гуманітарних науках.

Дискурс-аналіз – це міждисциплінарна сфера знання, в якій поряд з лінгвістами беруть участь соціологи, психологи, фахівці зі штучного інтелекту, етнографи, літературознавці, стилісти та філософи. Все це дуже перспективно, тому що допомагає зрозуміти, як наша мова «працює» у тих чи інших життєвих ситуаціях, які ментальні процеси відбуваються в ці моменти, і як усе це пов'язано із психологічними та соціокультурними факторами. Зазвичай, вчені розмежовують поняття *дискурсного аналізу* та

дискурс-аналізу, розуміючи під *дискурсним аналізом (аналізом дискурсу)* галузь дослідження, що є об'єктом дискурсології, «напрямку філології, в рамках якого відбувається визначення сутності дискурсу, його типологічних ознак, вивчення дискурсної організації тексту й інших комунікативних структур різного жанрового характеру» [Бехта 2004, с. 98]. *Дискурс-аналіз* кваліфікують як «метод декодування / інтерпретації текстової інформації у її зв'язку з контекстом та особливостями ментальної моделі адресата (його судженнями, настановами, ціннісними орієнтаціями, мотивами та стимулами, його схемами уявлень про навколишній світ), завдяки якому можемо адекватно встановити істинний смисл висловлення і виявити те, що лише імпліковано» [Тхоровська 2022, с. 105].

Немає певної школи, яка б займалася методикою дискурс-аналізу, але є низка досліджень, присвячених методам дискурс-аналізу. Наприклад, у книзі двох провідних фахівців Данії та Швеції в галузі дослідження комунікації Луїзи Філліпс та Маріанні Йоргенсен «Дискурс-аналіз. Теорія та метод» («Discourse Analysis as Theory and Method») автори зібрали з різних наукових галузей – лінгвістики, соціології, психології та ін, все те цікаве та корисне, що можна застосувати на практиці. Вони виділили три основні напрямки дискурс-аналізу тексту: 1) теорія дискурсу Лакло-Муфф; 2) критичний дискурс-аналіз (КДА); 3) дискурсивна психологія.

Теорія дискурсу Лакло-Муфф (Laclau-Mouffe) – постструктуралістська теорія, розроблена бельгійськими політологами Ернесто Лакло та Шанталь Муфф. Теорія полягає в тому, що соціальний світ формується дискурсом з допомогою значень [Йоргенсен, Філіпс 2008]. Автори пропонують використати методи ідентифікації дискурсу. За їх твердженням, в одному акті артикуляції можуть бути кілька дискурсів. Якщо ми візьмемо текст, то в цьому тексті в одному реченні можна побачити кілька дискурсів. Е. Лакло та Ш. Муфф виділяють дві техніки теорії дискурсу. Перша техніка – це вузлові точки, тобто ключові слова у мові. У тексті необхідно побачити або почути, якщо це усне мовлення, вузлове слово, пов'язане з іншими вузловими

словами, які формують дискурс. Пізніше всі інші слова ми починаємо розуміти, виходячи з цього конкретного дискурсу саме завдяки цій ключовій точці. Друга техніка теорії дискурсу виходить з припущення, що в основі дискурсу лежать міфи.

Критичний дискурс-аналіз (КДА) – різновид дискурс-аналізу, розроблений Норманом Феркло, в якій стверджується, що дискурс – лише один із безлічі аспектів будь-якої соціальної практики. Для критичного дискурс-аналізу основною сферою інтересу є дослідження змін дискурсу, що відбуваються завдяки інтертекстуальності – механізму, за допомогою якого окремі текст приваблює елементи та дискурси інших текстів. Комбінація елементів різних дискурсів веде до зміни певного дискурсу, а отже, до зміни соціокультурного світу [Йоргенсен, Филлипс 2008].

Дискурсивна психологія як вид дискурс-аналізу визначає і вивчає психічні феномени у процесі соціальної взаємодії через мову. На протиположний підходу інших течій психології до дискурсу як відображення думок, інтенцій та мотивів людей, дискурсивна психологія вважає, що дискурс не відображає реальність, а опосередковано створює її за допомогою мовних засобів. Дискурсивна психологія спирається не так на вивчення особистості безпосередньо, але в опосередковані свідчення тих чи інших установок і переконань, що виявляються у письмовому та усному мовленні. Британський філософ і психолог Р. Харре, один із перших теоретиків дискурсивної психології, зазначає, що звичайна мова – найважливіше джерело пізнання людської психіки, оскільки вивчення людини має відбуватися з урахуванням включення особистості в культурний та соціальний контекст, не обмежуючись описом нейронних процесів [Davies, Harré 1990].

На жаль, незважаючи на різноманіття публікацій, які стосуються як теорії дискурсу, так і концепції дискурс-аналізу, дуже проблематично знайти конкретні емпіричні дослідження з докладним описом проведення дискурс-аналізу. Це, безперечно, ускладнює вибір моделі дискурс-аналізу, найбільш ефективної для того чи іншого дослідження, особливо якщо брати до уваги

існування різноманітних трактувань поняття «дискурс» та, відповідно, різних підходів до його вивчення. З подібними проблемами стикаються не лише українські, а й німецькі дослідники.

У Німеччині дискурс-аналіз активно розвивається та впроваджується у дослідження з початку 1990-х років. Виділяють два основних напрями в німецьких дослідженнях, що відрізняються, головним чином, своїм ставленням до мовної сторони дискурсу та до розуміння дискурсу як такого:

1. Прикладне дослідження дискурсу та лінгвістичний дискурс-аналіз, в основі яких лежить класичний аналіз тексту. Серед прихильників прикладних дискурс-досліджень слід назвати Г. Брюннер, Р. Філера, В. Кіндта. Лінгвістичним дискурс-аналізом у Німеччині займаються Д. Буссе, Ф. Херманнс, В. Тойберт, Г. Штетцель та ін. У цьому ж напрямі працює і М. Юнг з колегами, які застосовують для вивчення міграційного дискурсу так званий «корпусно-орієнтований» дискурс-аналіз, що відноситься до сфери «корпусної лінгвістики».

2. Суспільно-науковий дискурс-аналіз утворюють прихильники традицій М. Фуко. До цього напрямку можна віднести як критичний дискурс-аналіз (Critical Discourse Analysis), так і дискурс-аналіз у сфері соціології знання. Критичний дискурс-аналіз, розроблений Т. фон Ван Дейком, Н. Феркло і Р. Водак, у Німеччині розвивають З. Егер, Ю. Лінк та ін. З. Егер на сьогоднішній день, безперечно, є одним із найвпливовіших дослідників дискурсу в Німеччині. Його головна робота – методичний посібник з дискурс-аналізу, який є першою роботою серед німецькомовних дослідників. У його роботах вдало поєднуються теоретичні та методологічні розробки, на основі яких він виводить практичні кроки щодо дослідження.

У Німеччині тривалий час спостерігалася певна невідповідність між глибокою розробкою теорії дискурсу та концепцією дискурс-аналізу та недостатньою розробкою методології аналізу. Про прагнення німецьких колег подолати цей дисбаланс свідчать публікації протягом останніх років. Йдеться, перш за все, про роботу Р. Келлера «Дослідження дискурсу» [Keller

2004] та другий том «Дискурс-аналіз у суспільних науках» з підзаголовком «Дослідна практика» [Handbuch sozialwissenschaftliche Diskursanalyse 2003].

У «Дослідженні дискурсу» Р. Келлер детально описує практичну модель проведення дискурс-аналізу. Ця модель призначається історикам, соціологам та політологам, у центрі уваги яких перебувають процеси виробництва, стабілізації та трансформації суспільних структур знань. Докладно розглядаючи всі кроки дискурс-аналізу, першорядне значення Р. Келлер все ж таки надає таким фазам дослідження, як постановка питань, формування корпусу текстів і презентація отриманих результатів, тобто. саме тим, які досі недостатньо розроблені. На відміну від З. Егера, лінгвіста за освітою, Р. Келлер приділяє ще менше уваги лінгвістичному аналізу тексту як частині дискурс-аналізу, що є важливим для дослідників немовних спеціальностей. Крім практичних рекомендацій щодо проведення дискурс-аналізу та конкретних прикладів, у своїй роботі Р. Келлер дає вельми повний огляд актуальних теорій дискурсу та різних підходів до дослідження дискурсу, забезпечуючи їх власними коментарями.

На думку Р. Келлера, дискурс-аналіз є «мульти-методичним» полем. І в цьому складно з ним не погодитися, тому що поняттям «дискурс-аналіз» найчастіше позначають не якийсь спеціальний метод, а скоріше різні точки зору щодо дослідження, що розглядається як якийсь дискурс. Незважаючи на різноманітність дискурс-аналітичних підходів, Р. Келлер виділяє 4 загальні ознаки, характерних для всіх дискурс-досліджень (далі – ДД):

1. ДД займаються фактичним вживанням письмової та усної мови та інших символічних форм у суспільних практиках;
2. ДД підкреслюють, що при практичному вживанні знаків зміст значення конструюється соціальними феноменами, які тим самим конструюються у своїй суспільній реальності;
3. ДД допускають, що деякі інтерпретації розуміються як частини всеосяжної дискурс-структури, яка у певний часовий відрізок формується та

стабілізується за допомогою специфічних інституційно-організаційних контекстів;

4. ДД виходять з того, що вживання символічних порядків підлягає реконструйованим правилам тлумачення та функціонування [Keller 2004, с. 8].

Основним аналітичним апаратом КДА для вивчення лінгвістичної специфіки тексту виступає системно-функціональна лінгвістика М. Геллідея, що представляє собою лексико-граматичну теорію, яка розглядає мову не як замкнуту в собі систему, а таку, що залежить від контексту її реалізації. М. Геллідей описує мову як мережу опцій, з якої користувачі мови обирають ті варіанти, які вони вважають ідеологічно значущими для певної ситуації. Значення генеруються з опцій, що їх обирає або, навпаки, не обирає творець тексту. Мова характеризується М. Геллідеєм як мультифункціональна система, що виконує одночасно «ідеотичну», «міжособистісну» та «текстуальну» мета-функції [Halliday 1994, с. 252]. Однак, дослідники КДА виходять за межі аналітичного «інструментарію» системно-функціональної лінгвістики та залучають до аналізу надбання інших лінгвістичних традицій: прагматики тексту, семантики та загального дискурс-аналізу [Гізер 2021, с. 348]. Так, дискурс-аналіз надає можливість дослідити тексти на макроструктурному рівні, що є надзвичайно доречним з огляду на те, що системно-функціональна лінгвістика здебільшого фокусується на дослідженні реалізації значень саме на рівні клаузи, а не на рівні тексту.

Інтерпретація проходить за схемою, яка дозволяє помістити подію у ширший контекст з усіма властивими йому смислами та очікуваннями та сформувати обумовлені контекстом інтенції та судження, які керують діями людини. Унаслідок цього адресат має змогу вилучити основні теми, пов'язати їх зі своєю моделлю ситуації.

Макрорівень (рівень глибинних структур) передбачає дослідження розподілу інформації у межах компонентів архітекtonіки тексту, аналіз тематичної організації тексту, розгляд ключових концептів дискурсу. На

мікрорівні (рівні поверхневих структур) увагу зосереджено на вивченні локальної семантики тексту, значень слів та речень, їхньої будови, зв'язків між ними тощо. На цьому рівні відбувається власне текстовий аналіз, який передбачає, лексичний, граматичний, стилістичний тощо розгляд одиниць мови. Процес розуміння тексту являє собою складну взаємодію інформації з різних рівнів мовної системи, проте значно важливішим видається орієнтація не на детальний аналіз кожного з рівнів, а на комплексність та синергетизм опису, який дозволяє простежити та експлікувати загальні теми та топіки тексту, що є макрорівнем тексту [Тхоровська 2022, с. 106].

У разі письмового дискурсу поки що складно говорити про існування єдиних підходів до його дослідження. Виділяють так звані стилістичний та ідеологічний рівні аналізу. Стилiстичний аналіз характеризується трактуванням тексту/дискурсу як ансамблю виразних засобів, що відповідають певній комунікативній меті. У свою чергу, ідеологічний аналіз реалізується через змістовну інтерпретацію тексту/дискурсу як засобу вираження політичної та ідеологічної позиції, або, у ширшому значенні, як своєрідного засобу боротьби за владу [Переверзев 2009].

Цікаво зауважити, що саме лінгвістичний ракурс дискурс-аналізу є провідним у рамках української гуманітаристики. За даними Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, філологічний контекст використання поняття «дискурс» у дисертаційних дослідженнях переважає над філософським. При цьому існує очевидна проблема розмежування філософського та філологічного ракурсів аналізу. Цікаво те, що тексти більшості дисертаційних досліджень із проблематики дискурсу містять посилання на Т.А. ван Дейка, Ю. Хабермаса, М. Фуко, Н. Файрклоу, тобто як на філософів, так і на філологів [Плахотник 2009, с. 27].

Згадані вище дискурс-дослідження є прикладами застосування дискурс-аналізу у міждисциплінарних розробках і мають велике практичне значення для вчених у Німеччині та й у всьому світі. Виходячи з вищезгаданого, дискурс-аналіз і метод застосування його в

міждисциплінарних проектах в останнє десятиліття все частіше відносять до найпопулярніших методів дослідження в суспільних та гуманітарних науках, до питань, що мають подальші перспективи розвитку.

## РОЗДІЛ 2

### ДИСКУРС-АНАЛІЗ АРГУМЕНТАЦІЇ ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ

#### 2.1. Аналіз полемічного дискурсу на рівні лексики

Дослідження виступів політиків дозволяють, з одного боку, прогнозувати подальші їх дії і наміри, а з іншого – встановлювати найбільш ефективні способи впливу на слухачів. Ми можемо це зрозуміти через відмінності політичної мови від звичайної, адже лексика у полемічному дискурсі – термінологічна. По-друге, специфічна структура дискурсу є результатом своєрідних мовних прийомів, використання різних стилістичних прийомів, а також його звукового та письмового оформлення, тому дослідження полемічного дискурсу пов'язане з аналізом форми, завдань і змісту дискурсу, уживаного в певних політичних ситуаціях.

З. С. Хабекірова стверджує, що для реалізації стратегії дискредитації в полемічному дискурсі «використовується певний репертуар мовних тактик: це тактики обвинувачення, засоромлення, нагнітання негативного, наприклад, нанизування негативних фактів або наслідків; також застосовуються тактики непрямих образ, осудження, навішування ярликів та ін. Досягненню заданої мети сприяють використання метафор, прийоми іронії та сарказму» [Хабекірова 2011, с. 5].

Як справедливо зазначає Є. І. Шейгал, в полемічному дискурсі спостерігається конфлікт двох тенденцій – до понятійної точності, з одного боку, і до смислової невизначеності – з іншого [Шейгал 2004, с. 315]. Політики не повинні давати приводу викрити їх через слабкість наведених аргументів, необґрунтованість висловленого положення, брехню, тому найбільш дієвим в такій ситуації є використання «порожньої мови» – мови некатегоричної, референційно розмитой, двозначної, мови «напівбрехні-напівправди» [Шейгал 2004, с. 48].

Коли мовець використовує дієслова, які показують і мають на увазі силу його/її переконань і передають відчуття впевненості в тому, про що він говорить, це, безумовно, матиме величезний вплив на слухачів, які будуть переконані, що мовець заслуговує на довіру і має рацію у своїх висловлюваннях. І президент Обама часто використовує ці лексичні засоби в своїй промові про іранську ядерну угоду (2015). Він вживає дієслово *believe* 8 разів, з них 7 разів у реченнях від першої особи:

*And as someone who does firmly believe that Iran must not get a nuclear weapon and who has wrestled with this issue since the beginning of my presidency, I can tell you that alternatives to military actions will have been exhausted once we reject a hard-won diplomatic solution that the world almost unanimously supports* [Obama 2015].

Цікаво, що він використовує два інтенсифікатори, один з яких – *does*, а інший – прислівник *firmly*, щоб посилити ступінь враження.

Інший випадок, коли він використовує дієслово у 3 реченнях підряд і ще 2 реченнях через інтервал, це коли він обговорює ставлення ізраїльського прем'єр-міністра до угоди. Для того, щоб переконати аудиторію, що Нетаньяху помиляється у своїй позиції щодо угоди, Обама посилює свої аргументи, сконденсувавши 5 *believe* у 5 реченнях:

*But I believe he is wrong. I believe the facts support this deal. I believe they are in America's interests and Israel's interests ... I do not believe that would be the right thing to do for the United States, I do not believe it would be the right thing to do for Israel* [Obama 2015].

Те, що ці речення супроводжуються оплесками присутніх, свідчить про те, що вони досягли своєї мети, принаймні на даний момент.

Дієслово *know* вжито двічі із займенником першої особи; один раз, коли Обама говорить про противників угоди, які б'ють у барабан війни:

*I know it's easy to play in people's fears, to magnify threats* [Obama 2015].

Але більш важливим є те, що Обама має намір показати, що саме він був у центрі кропітких зусиль, спрямованих на досягнення глобального

консенсусу щодо безпрецедентної, за його каденції, міжнародної системи санкцій проти Ірану. Використання двох мінімальних речень, розташованих одне за одним, одне в простому теперішньому, а наступне в простому минулому часі, безумовно, має великий емоційний та інтелектуальний вплив на аудиторію, оскільки драматизація ситуації віддає належне оратору:

*Winning this global buy-in was not easy. I know; I was there. In some cases, our partners lost billions of dollars in trade because of their decision to cooperate. But we were able to convince them* [Obama 2015].

Іменник *fact* і словосполучення, в яких він вживається, підкреслюють твердження про реальність і очевидність ситуації, пов'язаної з потребами та зобов'язаннями в рамках угоди, про яку йдеться мова. Водночас, вони мають на увазі, що опозиція тих, хто виступає проти, дорівнює ірраціональності, нереалістичності та видаванню бажаного за дійсне. Президент Обама 10 разів використовує *fact* у різних випадках протягом своєї промови. Як от цей, що прямо вказує на саму угоду як:

*In fact, the interim deal worked so well that the same people who criticized it so fiercely now cite it as an excuse not to support the broader accord* [Obama 2015].

Або де він каже:

*... and in fact this deal shuts off the type of covert path Iran pursued in the past* [Obama 2015].

І пізніше наступне:

*I say this not to be provocative, I am stating a fact. Without this deal, Iran will be in a position, however tough our rhetoric may be, to steadily advance its capabilities* [Obama 2015].

Таке відкрите висловлювання містить численні лексичні та дискурсивні маркери, такі як займенник *I*, стверджувальне дієслово *believe*, означений артикль *the*, дієслово *support*, які в поєднанні з *fact* виступають вражаючою відповіддю на критику найзапеклішого опонента угоди, а саме Нетаньяху, прем'єр-міністра Ізраїлю:

*I recognize that Prime Minister Netanyahu disagrees, disagrees strongly. I do not doubt his sincerity, but I believe he is wrong. I believe the facts support this deal* [Obama 2015].

Для того, щоб переконати аудиторію, що угода є достатньо жорсткою, щоб зупинити іранську ядерну програму, Обама навмисно вживає прикметник *permanent* 5 разів, 3 з них поспіль:

*The prohibition on Iran having a nuclear weapon is permanent. The ban on weapons-related research is permanent. Inspections are permanent* [Obama 2015].

Для Б. Обами дуже важливим є близькість зі своєю аудиторією, для чого він зазвичай використовує займенник *we*, що ми бачимо в інавгураційній промові 2009 р.:

*We will harness the sun and the winds and the soil to fuel our cars and run our factories* [Obama 2009]. – Ми накинемо вузду на сонце, вітер і землю, щоб їх енергія живила наші автомобілі і заводи.

Оратор використовує займенник *we*, який спрямований на досягнення бажаного ефекту єдності аудиторії з оратором.

*The question we ask today is not whether our government is too big or too small, but whether it works – whether it helps families find jobs at a decent wage, care they can afford, a retirement that is dignified* [Obama 2009]. – Питання, що ми сьогодні ставимо, це чи не занадто великий або занадто малий наш уряд, ми питаємо чи працює він, чи допомагає він сім'ям знайти роботу з адекватною оплатою, охороною здоров'я по кишені, гідне життя на пенсії.

Тут політик знову звужує дистанцію між собою та слухачами за допомогою займенника *we*. Він намагається показати глядачам, що він так само хвилюється за їх достаток, а за допомогою тріколону, де кожне словосполучення має емоційне нарощення: від зарплатні до здоров'я, від здоров'я до пенсії, він каже, що буде піклуватися про кожну людину до самої смерті. Також, ці слова адресовані консерваторам, які на протязі багатьох років стверджують, що уряд занадто великий.

Президент показує, що з його приходом більше не буде місця недостойним людям, що він не допустить за його правління, щоб хтось ображав його людей.

*We will* begin to responsibly leave Iraq to its people [Obama 2009]. – Ми почнемо планомірно і відповідально передавати Ірак його народу.

*We'll work tirelessly to lessen the nuclear threat* [Obama 2009]. – Ми будемо працювати не покладаючи рук, щоб зменшити ядерну загрозу.

*We will not apologize for our way of life* [Obama 2009]. – Ми не будемо вибачатися за наш спосіб життя.

Знов ж таки використання *we* зближує з аудиторією, показує, що оратор така ж проста людина. Повторення *we will* навіть без змісту речень впливає на слухачів багатообіцяюче. В голові затримуються слова «ми будемо» і на підсвідомому рівні людям здається, що їм обіцяють багато покращень та змін, які вони будуть робити разом із своїм президентом.

*Our workers are no less productive than when this crisis began. Our minds are no less inventive, our goods and services no less needed than they were last week or last month or last year. Our capacity remains undiminished. But our time of standing pat, of protecting narrow interests and putting off unpleasant decisions – that time has surely passed* [Obama 2009]. – Наші працівники не є менш продуктивними, ніж на початку кризи. Наші уми не менш винахідливі, наші товари і послуги не менш необхідні, ніж вони були минулого тижня, минулому місяці чи в минулому році. Наша продуктивність не ослабла. Але час опору змінам і відкладання неприємних рішень точно пройшов. Пора змінити карти на руках.

Повторення займенника *our* дає людям поняття того, що вони мають та вміють багато чого, можуть зробити все своїми руками. Оратор повторенням посилює емоційну значущість своїх слів. Також, тут є термін з покеру, а саме ідіома *stand pat*, у покері означає – не змінювати карт. У словниках дається такий переклад – вператися змінам, не змінювати своєї позиції, триматися свого рішення [Collins Dictionary]. І президент не перший з політиків, хто

використав цю ідіому у політичній промові. Цей вираз став популярним та почав активно використовуватись у США політичними партіями у 1900 роках та швидко набув такого сенсу – бути протидіючим, стійким до різних змін у політиці.

Дуже часто під час політичних дебатів слова використовуються у незвичайному контексті, щоб більше вразити аудиторію та вплинути на її рішення. Наприклад, у реченні *They then spent the following two hours making it pretty clear that they'd need sturdy nose pegs to work with each other at all* [Phipps 2015] вираз *nose peg* не має відповідного перекладу у словниках. Зрозуміти його можна лише виходячи із контексту речення та самих дебатів в цілому, тобто як *тримати себе на ланцюзі*.

*The NHS doesn't need warm words, it needs hard cash* [Phipps 2015].

Вираз *hard cash* (готівкові гроші) виступає в реченні як посилювач його змісту. Таким чином оратор дає зрозуміти, що на охорону здоров'я потрібно виділити не аби які гроші, великі гроші, а не «пусті слова».

*Having tried to turn the conversation to so-called health tourism – prompting Sturgeon to ask if there was anything he wouldn't blame on foreigners – Farage steered the debate into the most contentious waters of the night* [Phipps 2015].

Вираз *health tourism* перекладається дослівно як *оздоровчий туризм, туризм з метою покращення здоров'я*, але у даному випадку його можна перекласти як *адекватне русло*, відштовхуючись від контексту.

Також в цьому реченні присутній метафоричний вираз *waters of the night*, який ми переклали як *самі несприятелі*. Цим виразом автор підсилює свою думку про те, що розмова пішла зовсім не в тому напрямку.

*Young people «being ripped off» in the private rental sector* [Phipps 2015].

Для *being ripped off* за контекстом підходить один з дослівних перекладів *буди обкраденим*, але у реченні цей вираз взятий у лапки та і по самому смислу видно, що політик наголошує на повну відсутність у таких студентів грошей, тому ми переклали цей вираз аналогічним в українській

мові *обібрати до нитки* для того, щоб і у мові перекладу зберегти яскраве наголошення.

*I defend all the decisions we took and I think your sort of pick-and-mix approach is not going to convince anybody* [Phipps 2015].

Ідіома *pick-and-mix* перекладається як *поєднувати речі, які не є схожими, особливо, якщо вони не підходять одна до одної*. У нашому випадку ми переклали вираз схожим українським аналогом *поєднувати непоєднуване*.

*The Farage family were foreigners once. I'm married to a foreigner – you're married to a foreigner* [Phipps 2015].

Вся іронія у цьому реченні полягає в тому, що пан Фарадж виказав свою думку на тему, що уряд не повинен оплачувати ліки хворим на ВІЛ іноземцям, які отримали свій діагноз вже на території Великобританії. Він каже, що таку допомогу мають отримувати тільки громадяни країни. До речі, після цієї промови він отримав статус націоналіста, який, само собою, ніхто не озвучував відкрито.

*This kind of scaremongering rhetoric is dangerous. It's dangerous, it divides communities, and it creates stigma to people who are ill and I think you ought to be ashamed of yourself* [Phipps 2015].

Словосполучення *scaremongering rhetoric*, яке ми переклали як *риторика, що наводить паніку*, та повторювання прикметника *dangerous* дає чіткий наголос на негативному ефекті усієї фрази.

*I want to say, Nigel Farage's comment about the NHS and HIV was disgusting. He should be ashamed* [Phipps 2015]. – Хочу сказати, що слова Найджела Фараджа про систему охорони здоров'я та ВІЛ були огидні. Йому має бути соромно.

Вживання слова *disgusting* наголошує на несхвалення та навіть осудження опонента. Знов ж таки пряме засоромлення тільки підсилює загальну картину вислову.

*And Farage's comments about foreign people with HIV were simply vile and desperate. Politics of the lowest form* [Phipps 2015]. – Слова Фараджа про іноземців з ВІЛ були просто гидкі та відчайдушні. Була продемонстрована політика нижчого рівня.

Тут опонент описує слова Фараджа, називаючи їх *simply vile and desperate*, що емоційно забарвлює усе речення негативним характером.

Значне місце в семіотичному просторі політичного дискурсу займає афористика. Є.М. Верещагін і В. Г. Костомаров включають в число мовних афоризмів наступні типи одиниць: 1) прислів'я і приказки; 2) крилаті слова – «короткі цитати, образні вислови, вислови історичних осіб»; 3) заклики, девізи, гасла та «інші крилаті фрази, які виражають певні філософські, соціальні, політичні погляди»; 4) суспільно-наукові формули та природничі формулювання [Верещагін, Костомаров 1990, с. 71]. Політична афористика – це мовні рефлекси політичної комунікації. Афористика політичної комунікації відноситься до орієнтуючих знаків, за якими політик розпізнається в дискурсі.

У політичних дебатах у Великобританії 2015 р. зустрічається багато політичних закликів на основі афоризмів. Наприклад:

*So much pain for so little gain* [Phipps 2015].

Ми бачимо, що в реченні присутній відомий афоризм *no pain, no gain* (аналогом афоризму в українській мові відповідає багато виразів – *щоб рибу їсти, треба в воду лізти; треба нахилитися, щоб з криниці напитися; без труда нема плода* та інші), але він у зміненій формі для надання реченню більшої іронії та особистого сенсу. Ми переклали би вираз як *стільки праці покладено за марно*.

Було знайдено такі приклади політичних закликів:

*Vote for something different, better, more progressive* [Phipps 2015]. – Голосуйте за щось відмінне, краще та більш прогресивне.

*Let's build a Britain that puts working people first* [Phipps 2015]. – Давайте побудуємо Британію, яка в першу чергу піклується за своїх працівників.

*Vote for what you believe in, not for the lesser of two evils* [Phipps 2015]. –  
Голосуйте за те, у що ви вірите, а не за менше із двох лих.

У цьому реченні ми знайшли трохи змінену приказку *choose the lesser of two evils*, яка перекладається українським виразом *із двох лих обирають менше*. Саме речення ми переклали так – *голосуйте за те, у що вірите, а не за менше із двох лих*. Цікаво знати, що цей вираз з'явився через політику збору податків у 1487 році Генріхом VII. Він вважав, якщо людина багата, вона витрачає багато грошей на себе, але насправді грошей не потрібно жаліти для короля. Якщо ж людина живе економно, то в неї повинні бути гроші для королівської казни, бо завдяки економії неминуче накопичується певний надлишок.

Також, речення має явний іронічний підтекст, який можна обґрунтувати так: не для кого не є таємницею, що люди, коли йдуть голосувати на вибори, діляться на дві групи: 1) люди, які дивляться усі без винятку новини та наївно вірять всім обіцянкам кандидата та тому голосують за нього; 2) люди обирають того кандидата, який має меншу кількість якихось проступків у минулому, який імпонує своїми промовами та який, на їх думку, накоїть дурниць менше, чим інші його опоненти, коли прийде до влади. Тобто ми завжди обираємо «кращих із гірших».

Політичні заклики направлені на максимальне привернення уваги аудиторії, тому вони повинні бути стислими, щоб було легше запам'ятовувати, і місткими, передаючи повністю увесь зміст, який хоче донести політик до людей.

## **2.2. Стилiстичний аналіз полемічного дискурсу**

Промови Обама насичені риторичними прийомами – епітетами (*monumental problems; powerful coalition; unyielding faith; devastating climate change; pervasive achievement gap; brutal legacy of slavery*), метафорами (*he*

*stole the show; the giants upon whose shoulders I stand; eyes burning; erosion of black families; shape the political landscape* [Obama 2010]). Яскраві метафоричні порівняння (*make a big election about small things; like Moses, they challenged Pharaoh; until this black church seemed once more a vessel carrying the story of people* [Obama 2008]) і епітети здатні викликати у слухачів потрібні оратору емоції та асоціації. Не менш важливим засобом прикраси мови стають алюзії (*they claim that our insistence on something larger, something firmer and more honest in our public life is just a Trojan Horse for higher taxes and the abandonment of traditional values* [Obama 2008]). Аналізуючи текст на синтаксичному рівні необхідно відзначити, що мова містить анафору, паралелізм і повтори, які роблять текст надзвичайно ритмічним (*It's that American spirit – that American promise – that pushes us forward even if the path is uncertain; that binds us together in spite of our differences; that makes us fix our eye not on what is seen, but what is unseen, that better place around the bend* [Obama 2008]). Ритм приводить у стан деякого емоційного збудження. Риторичні запитання (*When they start beating your friends and neighbors, how else can you simply kneel down, bow your head and ask the Lord for salvation? Are we making sure we're giving a second chance to those who have strayed and gone to prison but want to start a new life?* [Obama 2007]) використовуються з метою залучення уваги слухачів, посилення враження, залучаючи таким чином слухача в свою промову, роблячи його активним учасником політичного життя країни.

Використані в дискурсі подібні засоби зможуть легко привернути увагу слухача та показати мовця як патріота своєї країни. Один з найбільш частотних і дієвих прийомів, що зустрічаються в передвиборних промовах Обама – використання однієї з найвідоміших технік Цицерона – триколона. Це форма членування мови, при якій виникає тричлен, де зіставляються три речі. Наприклад, у своїй передвиборчій промові у 2008 р. Обама починав три складнопідрядних речення однією й те ж самою фразою *It's a choice*:

*It's a choice between going into this election with Republicans and independents already united against us or going against their nominee with a campaign that has united Americans of all parties, from all backgrounds, from all races, from all religions, around a common purpose.*

*It's a choice between having a debate with the other party about who has the most experience in Washington or having one about who's most likely to change Washington because that's a debate that we can win.*

*It's a choice between a candidate who's taken more money from Washington lobbyists than either Republican in this race and a campaign that has not taken a dime of their money because we have been funded by you [Obama 2008].*

Неодноразово зустрічається також використання паралелізмів. Паралелізм, будучи по суті повторюваною структурою, являє собою структурну подібність між реченнями, які виражають рівні ідеї рівними термінами, наприклад, *embracing the burdens of our past without becoming victims of our past* [Obama 2007]. Таким чином, паралелізм може бути використаний для створення напруженості, тим самим відображаючи відчуття рівноваги.

Однією з найілюстративніших промов президента Обами слід вважати його першу інавгураційну промову до американського народу. Саме подібний монолог показує, наскільки відрізняються види прийомів, які використовують оратори під час дебатів, звертаючись один до одного, а в другому – до народу.

Перш за все слід відмітити, що ми виявили найулюбленіший стилістичний прийом політика – це триколон. Триколон (іноді називають «правилом трійки») – дуже ефективний прийом. З якоїсь причини, людський мозок піддається впливу і більш ефективно запам'ятовує інформацію, коли вона представлена «трійками». А отже дуже вигідно використовувати цей прийом політиками, якщо їх метою є донести щось до натовпу та змусити їх запам'ятати це назавжди. Наведемо приклади:

*Government of the people, by the people, for the people* – президент Авраам Лінкольн.

*Never in the history of human endeavor has so much been owed by so many to so few* – сер Вінстон Черчілл.

*Veni, vidi, vici* – Юлій Цезарь.

*Tell me and I forget. Teach me and I may remember. Involve me and I will learn* – Бенджамін Франклін.

Прикладів цього прийому у промові Б. Обама більше 20, ось деякі з них:

*I stand here today humbled by the task before us, grateful for the trust you have bestowed, mindful of the sacrifices borne by our ancestors* [Obama 2009]. – Я стою тут сьогодні, смиренний завданням, що стоїть перед нами, вдячний за довіру, яку ви дарували, пам'ятаючи про жертви, принесені нашими предками.

У цьому реченні присутня тактика самоприниження, виражена словом *humbled*. Таку тактику можна віднести до наближення себе до аудиторії.

*Homes have been lost, jobs shed, businesses shuttered* [Obama 2009]. – Втрачено домівки, робочі місця, пригальмувались бізнеси.

Використовуючи триколон у цьому реченні, оратор наголошує та яскраво нагадує аудиторії про те, що велика кількість із них вже загубила.

*The time has come to reaffirm our enduring spirit; to choose our better history; to carry forward that precious gift, that noble idea, passed on from generation to generation: the God-given promise that all are equal, all are free, and all deserve a chance to pursue their full measure of happiness* [Obama 2009].

– Прийшов час знову підтвердити стійкість нашого духу, обрати кращий курс для нашої історії, несучи поперед собою той цінний дар, ту благородну ідею, що передається з покоління в покоління, що, як сказав Бог, всі люди рівні, всі вільні і кожен повинен мати можливість досягнути своєї повної міри щастя.

Оскільки триколон використовується, щоб привернути увагу слухачів для запам'ятовування певного матеріалу, оратор намагається «викарбувати»

у голові кожного американця, що прийшов час змін, прийшов час об'єднатись.

*Rather, it has been the risk-takers, the doers, the makers of things – some celebrated but more often men and women obscure in their labour, who have carried us up the long, rugged path towards prosperity and freedom [Obama 2009].* – Навпаки, це шлях тих, хто ризикує, робить, створює – ми славимо таких, але частіше їх осягає забуття в праці, тих, хто підіймали нас довгим, бурхливим шляхом до процвітання та свободи.

Тут правилом трійки вправно охоплюються нібито всі американці, чим би вони не займались для того, щоб показати, що президент звертається до кожної людини персонально; це емоційно зближує оратора зі слухачами в цілому та поодинці.

*Time and again these men and women struggled and sacrificed and worked till their hands were raw so that we might live a better life [Obama 2009].* – І знову і знову боролися і приносили жертви, працюючи не покладаючи рук, щоб ми могли жити краще.

У своїх промовах Барак Обама дуже любить звертатися до минулого, до пращурів. І тут задопомоги триколону він яскраво обрисовує, чому уся Америка повинна віддати належне своїм пращурам, бо вони буквально помирали за їх існування. Ми вважаємо, що це деякий заклик до кардинальних змін, до росту країни, щоб жертви дідів і прадідів не були марними.

*They saw America as bigger than the sum of our individual ambitions; greater than all the differences of birth or wealth or faction [Obama 2009].* – Для них Америка була більше, ніж наші окремі амбіції, більше, ніж відмінності за народженням, багатство або фракції.

Вживання триколону передбачає, що аудиторія зрозуміє та запам'ятає ті три головні негативні якості людей, які є головною проблемою сьогодення, на думку оратора.

Також, промова президента дуже багата на анафори, метафори, антитези та полісиндетон.

Анафора – це термін, що використовується в граматичному описі для позначення процесу або результату, коли мовна одиниця отримує свою інтерпретацію з якоїсь раніше вираженої одиниці або значення вираженої одиниці або значення; анафоричне посилення – це один із способів позначення тотожності між тим, що виражається, і тим, що вже було виражено [Crystal 2008, с. 25]. Іншими словами, анафора – це лексичний повтор протягом цілого твору або його частини. Вона майже ніколи не зустрічається в розмовній мові, але є дуже розповсюдженою в літературній мові: публіцистичних статтях, віршах, народному епосі. Навіть у Біблії є анафори. Але в даному випадку у політичній промові анафора використовується для надання мові полум'яності і виразності, для того, щоб підвищити її дієвість.

Наприклад:

*Our health care is too costly; our schools fail too many* [Obama 2009]. – Наша охорона здоров'я занадто багато коштує; наші школи багатьох підводять.

За допомогою анафори, оратор ніби показує усю жахливість стану країни, не прикрашаючи, а навпаки, зображаючи проблеми ніби під лупою, щоб стало зрозумілим для аудиторії – час діяти.

*On this day, we gather because we have chosen hope over fear, unity of purpose over conflict and discord. On this day, we come to proclaim an end to the petty grievances and false promises, the recriminations and worn out dogmas, that for far too long have strangled our politics* [Obama 2009]. – Ми зібрались сьогодні, тому що ми віддали перевагу надії, а не страху, єдності мети, а не конфлікту і розбіжностям. Ми прийшли сьогодні, щоб оголосити кінець дрібним образам і хибним обіцянкам, зустрічним обвинуваченням і зношеним догмам, які занадто довго придушували нашу політику.

Повторюючи фразу *on this day* оратор майстерно підвищує переконливість суті речення. І навіть якщо люди прийшли просто послухати промову президента без задньої думки, то так вони відчують, що й справді прийшла сюди саме для того, про що каже оратор, краще кажучи, політик вправно кладе думки у голови слухачів.

*All this we can do. And all this we will do* [Obama 2009]. – Все це ми можемо зробити. І ми зробимо.

Цей вираз можна трактувати як такий собі заклик, а присутня тут анафора грає роль у формуванні чіткого усталеного образу виказаної ідеї у свідомості слухачів. Також, варто відмітити, що через свою лаконічність цей вираз і справді надовго залишиться у свідомості кожної людини, бо він несе у собі зміст, який охоплює всю Америку, усі покращення, які американці можуть зробити своїми руками, та при цьому складається із набору коротеньких слів, більша частина з яких ще й повторюється.

*For us, they packed up their few worldly possessions and travelled across oceans in search of a new life. For us, they toiled in sweatshops and settled the West; endured the lash of the whip and ploughed the hard earth. For us, they fought and died, in places like Concord and Gettysburg; Normandy and Khe Sahn* [Obama 2009]. – Для нас вони пакували свої нехитрі пожитки і перепливали океани в пошуках нового життя. Для нас вони проливали піт в майстернях і обживали Захід, терпіли батіг і обробляли землі. За нас боролися й умирали в Конкорді, Геттисберзі, Нормандії і Хі Сані.

Тут президент за допомогою анафори *for us* доносить до слухача думку, що він живе лише завдяки пращурам. Крім того, перелічення дій пращурів йде по наростанню – *travelled across oceans, endured the lash of the whip, fought and died*, щоб досягти максимального емоційного ефекту наближення аудиторії до слів оратора.

*This is the price and the promise of citizenship. This is the source of our confidence – the knowledge that God calls on us to shape an uncertain destiny. This is the meaning of our liberty and our creed* [Obama 2009]. – Це ціна і

обіцянка громадянства. Це джерело нашої впевненості – знання того, що Бог закликає нас визначити свою долю. Це сенс нашої свободи і наше віросповідання.

Метафора необхідна для того, щоб по-новому описати людину, ситуацію, свої переживання та ін. Гарна метафора може заощадити слова і висловити мало, але по суті. Метафора привертає до себе увагу саме своєю образністю. Творчі люди, у тому числі і політики, вміють майстерно використовувати її в своїх промовах.

Наприклад:

*The words have been spoken during rising **tides of prosperity** and the still **waters of peace*** [Obama 2009].

Ми переклали це речення з метафоричним виразом *tides of prosperity and the still waters of peace* так – *слова клятви були оголошені в спокійні й успішні для країни часи*, хоча дослівний переклад виразу такий – *зростаючого успіху і спокійними водами мирного часу*. Цим виразом зображується економічний стан країни.

*Yet, every so often the oath is taken amidst **gathering clouds and raging storms*** [Obama 2009].

Дослівний переклад метафори *gathering clouds and raging storms* – *хмари, що зібрались та сильні буревії*. Але за контекстом попереднього речення, ми бачимо, що тут протиставляються гарні та погані часи країни. Тому зробили такий переклад – *однак, іноді вимовляли клятву і під час лих*. Тут, також, описується економічний стан країни.

*Because we have **tasted the bitter swill** of civil war and segregation, and emerged from that dark chapter stronger and more united, we cannot help but believe that the old hatreds shall someday pass* [Obama 2009].

У цьому реченні присутня метафора *tasted the bitter swill*, що дослівно в перекладі – *випробувати чи пережити суворі відчуття*, але за контекстом ми підібрали до неї більш підходящий вираз в нашій мові, і ось, що вийшло: *Завдяки тому, що ми вже випробували жах громадянської війни та*

сегрегації і вийшли сильніші та згуртованіші з цього темного часу, не можна заперечувати, що старі образи колись пройдуть. Також, фраза *tasted the bitter swill* вживається для потужного обрису найгіршого боку історії Америки.

*America. In the face of our common dangers, in this winter of our hardship, let us remember these timeless words. With hope and virtue, let us brave once more the icy currents, and endure what storms may come* [Obama 2009]. – Америко! Перед лицем загальної загрози, в зиму наших труднощів, давайте згадаємо ці безсмертні слова. З надією та гідністю давайте ще раз подолаємо ці крижані потоки та витримаємо бурі, які очікують нас.

Оскільки метафори *зими, крижаного холоду, буревію* як асоціанти несприятливих суспільних умов актуальні для багатьох культур світу, у тому числі й широко використовуються українською мовною свідомістю для концептуалізації явищ соціальної дійсності, видається цілком виправданим точне відтворення цих експресивних засобів у тексті перекладу без зміни сфери-донора. При цьому особливу цікавість викликає вжита у наведеному контексті архетипна метафора *winter of our hardship*, авторство якої належить видатному драматургові В. Шекспіру; також вона становить дещо видозмінений варіант метафоричної назви роману відомого американського письменника Джона Ернста Стейнбека (1902–1968) «Зима тривоги нашої» («*The Winter of Our Discontent*», 1961), в якій в сконденсованій формі передається тривожне відчуття соціальної й морально-духовної нестабільності у тогочасній Америці і світі загалом. Завдяки своїй надзвичайній ємності ця метафора була широко розтиражована американськими і світовими ЗМІ як узагальнене вираження соціальної занепокоєності, а відтак втратила свій індивідуальний характер і перетворилася на риторичну метафору, кліше, штамп.

Антитеза широко використовується вправними політиками у своїх промовах. Часто в основі антитез лежать антоніми для того, щоб можна було підсилювати настрій думки, яку хоче донести оратор.

Наприклад:

*Recall that earlier generations faced down fascism and communism **not just with missiles and tanks, but with sturdy alliances and enduring convictions** [Obama 2009]. – Згадайте, що попередні покоління мали справу з фашизмом і комунізмом, але не під тиском танків і ракет, а завдяки міцним союзам і твердим переконанням.*

Тут Обама показує, що він ніколи не підтримував війни, і щоб війна оминала Америку, всім громадянам потрібно свято вірити у свою країну та бути братами.

*The success of our economy has always depended **not just on the size of our Gross Domestic Product, but on the reach of our prosperity on the ability to extend opportunity to every willing heart – not out of charity, but because it is the surest route to our common good** [Obama 2009]. – Успіх нашої економіки завжди залежав не тільки від розмірів нашого валового національного продукту, а й від масштабів його поширення, від нашого вміння розширити можливості для кожного за велінням серця – не заради благодійності, а тільки тому, що це найбільш впевнений шлях до нашого загального добробуту.*

Антитезою показано, що президент натякає на розширення меж поширення їх продукції. Можна привести у приклад Китай – всі говорять, що Китай заволодів світом, бо його продукція стоїть на полицях кожного магазину. Тому і в цьому випадку демонструється бажання президента «заволодіти світом».

*To those leaders around the globe who seek to sow conflict, or blame their society's ills on the West – know that your people will judge you **on what you can build, not what you destroy** [Obama 2009]. – Лідери тих країн, що шукають конфліктів, або звинувачують Захід у болячках своїх народів, знайте: ваші народи будуть судити вас за тим, що ви створили, а не за те, що зруйнували.*

Барак Обама натякає на країни, з якими Америка має проблеми у відносинах та війни. Цією фразою він на підсвідомому рівні підвищує себе

поміж інших так званих *those leaders around the globe* в очах аудиторії і показує себе мирно настроєною людиною.

*We honour them not only because they are guardians of our liberty, but because they embody the spirit of service – a willingness to find meaning in something greater than themselves* [Obama 2009]. – Ми шануємо їх не тільки за те, що вони охороняють нашу свободу, але й за те, що вони втілюють дух служіння вітчизні, вони – це готовність знайти значення в чомусь більшому, ніж самі вони.

Ми вважаємо, що саме за допомогою антитези, оратор у цьому реченні ніби закликає молодих людей до армії, кажучи, що військових шанують не тільки за їх роботу, а й за те, що вони представляють вітчизну.

*Duties that we do not grudgingly accept but rather seize gladly firm in the knowledge that there is nothing so satisfying to the spirit, so defining of our character, than giving our all to a difficult task* [Obama 2009]. – Обов'язки, які ми сприймаємо ні з бурчанням, а з радістю, твердо усвідомлюючи, що ніщо так не задовольняє душу і не формує характер, як віддатися цілком важкій задачі.

Така стилістична фігура, як полісиндетон, чи багатосполучниковість, полягає в навмисному збільшенні кількості сполучників у реченні, зазвичай для зв'язку однорідних членів. Сповільнюючи мову вимушеними паузами, полісиндетон підкреслює роль кожного із слів, створюючи єдність перерахування і підсилюючи виразність мови оратора.

Наприклад:

*Time and again these men and women struggled and sacrificed and worked till their hands were raw so that we might live a better life* [Obama 2009]. – І знову і знову боролися і приносили жертви, працюючи не покладаючи рук, щоб наше життя стало кращим.

Оратором підкреслюється та безкінечність смутного часу, коли їх пращури боролися за існування сьогоднішнього дня для Америки.

*They saw America as bigger than the sum of our individual ambitions; greater than all the differences of **birth or wealth or faction*** [Obama 2009]. – Для них Америка була більше, ніж купа наших індивідуальних амбіцій, більше, ніж відмінності за народженням, багатством або фракції.

Повторення сполучника *or* передбачає навмисні паузи між словами, які, оратор хотів, щоб аудиторія запам'ятала та обміркувала. Розрахунок на те, що вона встигне проникнутися усією суттю слів. У даному випадку президент натякає на те, як народ здрибнився, як він втратив свої цінності, і дає слухачам можливість осмислити і запам'ятати ці слова.

*Our minds are no less inventive, our goods and services no less needed than they were **last week or last month or last year*** [Obama 2009]. – Наші уми не менше винахідливі, наші товари і послуги не менше потрібні, ніж це було тиждень тому, минулого місяця або року.

У даному випадку полісиндетоном виражається думка оратора про те, що Америка ніколи не була країною нездатною до чогось, не самостійною та непотрібною на планеті.

*We will harness **the sun and the winds and the soil to fuel our cars and run our factories*** [Obama 2009]. – Ми накинемо вузду на сонце, вітер і землю, щоб їх енергія живила наші машини і заводи.

У реченні використовується повторення сполучника *and* знов ж таки для невеликих пауз між словами. Це робиться для того, щоб слухачі встигли зрозуміти всю масштабність слів, що за допомогою передових технологій можна буде видобувати енергію майже з чого завгодно.

*And we will transform our **schools and colleges and universities** to meet the demands of a new age* [Obama 2009]. – Ми трансформуємо наші школи, коледжі та університети згідно з вимогами нової ери.

Оратор міг би не використовувати багатосполучниковість, а назвати все *учбовими закладами*, наприклад. Але його спосіб подачі інформації є ефективнішим для сприйняття аудиторією, бо, якщо би оратор назвав усі заклади загальною фразою, то, скоріше всього, більша кількість людей не

звернула би уваги на неї і не встигла задуматися. Коли ж перераховують ці заклади та роблять паузи між ними, більшість людей одразу згадує, що в когось є діти, які ходять до школи, в когось є син на першому курсі університету та ін.

*To those who cling to power through corruption and deceit and the silencing of dissent, know that you are on the wrong side of history* [Obama 2009].

– Ті, хто чіпляються за владу за допомогою корупції, обману і замовчування голосу протестуючих, знайте, що ви по інший бік історії.

Тут також використовується простий прийом повторення сполучнику для надання більшого часу на осмислення слухачами інформації, яку несе в собі речення та для яскравого змалювання тих неприйнятних дій, які використовують нечесні політики.

*This is the meaning of our liberty and our creed – why men and women and children of every race and every faith can join in celebration across this magnificent mall* [Obama 2009]. – Сенс нашої свободи і переконань і в тому, чому чоловіки, жінки і діти всіх рас і віросповідань можуть зібратися на цьому чудовому Моллі.

В даному випадку президент показує повторенням і сполучника *and* і займенника *every*, що Америка є вільною країною для абсолютно всіх людей будь якої раси та віку. Повторення саме наголошує на кожну людину.

Всі ці стилістичні прийоми перебувають у постійній взаємодії, доповнюють один одного і так тісно переплітаються, що утворюють свою систему. Антитеза часто буває оформлена паралельними конструкціями, які в свою чергу можуть супроводжуватися повторами. Різні види повторів можуть підкреслюватися елементами наростання. Враховуючи, що аудиторія покладається тільки на свою пам'ять, оратор змушений повторювати окремі частини висловлювання.

### 2.3. Аналіз за видами аргументів

Одразу можна сказати, що саме у політичних дебатах та спорах можна виділити два головних прийоми ораторів: перший – посилення на особистості опонента, які у більшості випадків підкреслюють тільки негативні сторони опонента; другий – гра на почуттях та емоціях аудиторії, маніпулювання її настроєм, відволікання аудиторії від головної теми.

Ми розглянемо усі види аргументів, і перший серед них – аргумент до аудиторії:

*Wood: We were told the deficit would be eliminated during this parliament; debt has gone up. So much pain for so little gain [Phipps 2015].*

На самому початку першого речення виразом *we were told* (нам казали) оратор показує аудиторії, що він така ж сама «звичайна» людина, як і усі, кого так само безжально обдурили, як і увесь народ. У другому реченні ми бачимо навмисно змінену метафору *no pain – no gain* для того, щоб підкреслити саме обсяг праці, яку було покладено задля ліквідації дефіциту.

*Wood: The NHS in Wales faces two threats: continued cuts and centralisation; that's the fault of the Labour government in Wales [Phipps 2015].* – Державна служба охорони в Уельсі стикається з двома загрозами: безперервні скорочення та централізація; це вина уряду лейбористів в Уельсі.

Тема для обговорення була *long-term funding for the NHS* – довгострокове фінансування державної служби охорони здоров'я. Але у промові оратора ми не бачимо жодного натяку на відповідь стосовно теми питання, його думки та шляхи направлені на запровадження фінансування. Він відвернув увагу аудиторії від головного питання та говорить про інші проблеми і навіть прямо заявляє, хто винен у цих проблемах.

*My two sons were born in a PFI hospital [Phipps 2015].* – Мої два сини народилися у лікарні, збудованій по державній програмі «Приватна фінансова ініціатива».

Звертаючись до свого власного приватного життя та згадуючи народження своїх дітей (*my two sons were born*), оратор майстерно наближує себе до аудиторії, до такої ж людської простоти, ділиться чимось особистим.

*My son Ivan received unbelievable care* [Phipps 2015]. – Мій син, Іван, отримав неймовірний догляд.

У цьому реченні ідентична ситуація, як і у попередньому: *When someone is diagnosed with a dreadful illness my instinct is to view them as a human being, not consider what country they come from* [Phipps 2015]. – Коли у когось діагностують страшну хворобу, я інстинктивно розглядаю його, насамперед, як людину, і байдуже, з якої вона країни.

Оратор хоче показати фразою *my instinct*, що він дивиться на людей не з політичної точки зору, а з «людської», як і всі люди. Такий спосіб одразу показує аудиторії, що оратор не просто «політична машина», а така сама людина.

Цікавою є ситуація, коли Б. Обама у спілкуванні з аудиторією в Індонезії використовує свій 4-річний дитячий досвід життя в цій країні. З одного боку, таким чином він робить сильний вступ до своєї промови, використовуючи індонезійські слова та особисті історії про своє дитинство; по-друге, встановлює контакт з аудиторією. Він розпочинає промову з індонезійського привітання: *Terimakasih [...] Selamat pagi*. Потім він продовжив арабським привітанням, яке зазвичай використовують індонезійські мусульмани, *Assalamualaikum*, а після нього – привітанням, яке використовується для звернення до немусульман: ... *salam sejahtera* [Obama 2010].

Обама також використав розмовну індонезійську фразу, щоб описати своє повернення: *Pulang kampung nih*. Додавання *nih* у реченні є неформальним в Індонезії; люди зазвичай вживають його у невимушених випадках і розмовах [Sneddon 2006, с. 26]. Тут Обама справді зробив позитивний вступ, щоб прищепити відчуття єдності. Потім він підтвердив

свій особистий зв'язок з Індонезією, використовуючи індонезійську мову: ... *Indonesia bagian dari diri saya* [Obama 2010].

Пізніше Обама продовжив таку взаємодію з аудиторією, розповідаючи історію, в якій він сам був головним героєм:

*I first came to this country when my mother married an Indonesian named Lolo Soetoro. And as a young boy I was [...] coming to a different world. But the people of Indonesia quickly made me feel at home* [Obama 2010].

Обама використав цей приклад, щоб встановити контакт з аудиторією, використовуючи особисті історії та деякі індонезійські слова. Він вдало оформив його за допомогою паралелізму та анафори, як показано нижче:

*... I learned to love Indonesia [...] buying sate<sup>8</sup> and bakso<sup>9</sup> from the street vendors. I still remember the call of the vendors: Sate! I remember that: Bakso! But, most of all, I remember the people – the old men and women who welcomed us with smiles; the children who made a foreign child feel like a neighbor and a friend; and the teachers who helped me learn about this country* [Obama 2010].

Продовжуючи, Обама пов'язав свої особисті історії про Індонезію з розвитком країни за допомогою анафори:

*The Jakarta that I once knew has grown into a teeming city of nearly 10 million [...] While my Indonesian friends and I used to run in fields with water buffalo and goats, a new generation of Indonesians is [...] connected with cell phones and social networks. And while Indonesia as a young nation focused inward, a growing Indonesia now plays a key role in the Asia Pacific and in the global economy* [Obama 2010].

Крім того, Обама підкреслив необхідність бути толерантними до різних релігійних віросповідань в Індонезії, продовживши свою особисту історію:

*... and while my step father, like most Indonesians, was raised a Muslim, he firmly believed that all religions were worthy of respect* [Obama 2010].

Обама знову представив себе як людину, яка на собі відчула індонезійські цінності толерантності, зокрема від свого вітчима-

мусульманина, і за допомогою наведеного нижче паралелізму намагався донести до індонезійців заклик зберігати ці дорогоцінні якості:

*As a child of a different race who came here from a distant country, I found this spirit in the greeting that I received upon moving here: Selamat Datang<sup>10</sup>. As a Christian visiting a mosque on this visit, I found it in the words of a leader who was asked about my visit and said, «Muslims are also allowed in churches» [Obama 2010].*

Ще глибше Обама підкреслив дух толерантності, пов'язавши свій особистий досвід з національним девізом Індонезії в іншому використанні анафори:

*...that spirit of tolerance that is written into your Constitution; symbolized in mosques and churches and temples standing alongside each other; that spirit that's embodied in your people, that still lives on. Bhinneka Tunggal Ika – unity in diversity. This is the foundation of Indonesia's example to the world, and this is why Indonesia will play such an important part in the 21<sup>st</sup> century [Obama 2010].*

Використовуючи анекдоти, взаєморозуміння, паралелізм та анафори, Обама не просто підкреслив, що Індонезія має особливе значення для нього як для особистості; він намагався донести до аудиторії набагато глибше послання про розвиток Індонезії та релігійну толерантність, які були закладені у філософію та ідеологію нації протягом тривалого часу. Він високо цінує національну філософію духу толерантності і опосередковано зауважив, що Індонезія повинна пишатися своєю міцною основою єдності в різноманітності і бути гарним прикладом для інших країн світу.

### 3) аргументи до історичних джерел:

У своїй інавгураційній промові 2009 р. президент Обама наводить добірку з американської великої історії, що є стандартною ознакою такого роду дискурсу. Знову ж таки, наводячи ілюстрації покаянь Америки, Обама реабілітує війну у В'єтнамі і ставить її на один щабель з Револьюційною війною за незалежність і Громадянською війною, що можна розглядати як намагання легітимізувати війну у В'єтнамі.

*What the cynics fail to understand is that the ground has shifted beneath them, that the stale political arguments that have consumed us for so long, no longer apply. The question we ask today is not whether our government is too big or too small, but whether it works, whether it helps families find jobs at a decent wage, care they can afford, a retirement that is dignified. Where the answer is yes, we intend to move forward. Where the answer is no, programs will end [Obama 2009].*

Іншу промову стосовно ядерної угоди Ірану Б.Обама розпочинає зі згадки про один з найтяжчих періодів новітньої історії Америки, пік холодної війни з Радянським Союзом, за президентства демократа Джона Ф. Кеннеді, який був дуже популярним серед американців не тільки свого часу, але й сьогодні.

*Fifty-two years ago, President Kennedy, at the height of the Cold War, addressed this same university on the subject of peace. The Berlin Wall had just been built. The Soviet Union had tested the most powerful weapons ever developed. China was on the verge of acquiring the nuclear bomb. Less than 20 years after the end of World War II, the prospect of nuclear war was all too real [Obama 2015].*

У цій промові він називає Кеннеді та його підхід до вирішення світової кризи успішною моделлю, яку Обама обрав як стратегію для вирішення іранської ядерної проблеми. У цьому історичному контексті він піднімає дилему «війна проти миру» і каже:

*Strength, in his view, included powerful armed forces and a willingness to stand up for our values around the world. But he rejected the prevailing attitude among some foreign-policy circles that equated security with a perpetual war footing [Obama 2015].*

Далі, не залишаючись в рамках Демократичної партії, він посилається на ядерні угоди з СРСР, такі як СНО і СТАРТ, досягнуті за президентства як республіканців, так і демократів, щоб пробудити історичну пам'ять американської громадськості і показати, що його стратегія щодо Ірану

належить до позитивної традиції двопартійної зовнішньої політики, про що він і заявляє:

*The agreement now reached between the international community and the Islamic Republic of Iran builds on this tradition of strong, principled policy diplomacy [Obama 2015].*

Не дивно, що наприкінці промови, знову посилаючись на своїх попередників з обох партій, Обама цитує президента Рейгана *Peace is not the absence of conflict, it is the ability to cope with conflict by peaceful means* і приєднує її до висловлювання Кеннеді на ту ж тему:

*President Kennedy warned Americans not to see conflict as inevitable, accommodation as impossible, and communication as nothing more than the exchange of threats. It is time to apply such wisdom [Obama 2015].*

Звернення до пам'яті про спільне минуле, яке закарбувалося в колективному щоденнику американського народу зокрема і світу загалом, є потужним зв'язком з нинішнім питанням щодо Ірану. Хоча холодна війна тривала майже півстоліття і в ході конфлікту між Заходом і Сходом було багато злетів і падінь, президент Обама цілеспрямовано обирає вищезгадані періоди для того, щоб аргументовано і переконливо представити власний порядок денний щодо ядерної угоди з Іраном.

### 3) аргументи до особистості:

*Having tried to turn the conversation to so-called health tourism – prompting Sturgeon to ask if there was anything he wouldn't blame on foreigners [Phipps 2015].* – Ця спроба повернути розмову в адекватне русло підштовхнула Старджен спитати, чи було щось, у чому він не звинувачував іноземців.

Оратор майстерно зіграв на націоналістичних схильностях опонента питанням *if there was anything he wouldn't blame on foreigners*. Деяка іронічність питання виражається в тому, що більша кількість людей не підтримує націоналістів чи, тим паче, расистів, і зробивши такий великий наголос на цьому, він відштовхнув велику кількість глядачів від опонента.

*This kind of scaremongering rhetoric is dangerous. It's dangerous, it divides communities, and it creates stigma to people who are ill and I think you ought to be ashamed of yourself* [Phipps 2015]. – Цей вид нагнітаючої страх риторики небезпечний. Він небезпечний, він розділяє громади та заплямовує хворих людей, і я вважаю, що вам повинно бути соромно.

Приєм привселюдного засоромлення опонента теж є не рідким випадком, але він вважається нечесним та безцеремонним. Проте, як показує практика, такий прийом є дуже дієвим і впливає найбільше на аудиторію. Крім того, використання такого словосполучення, як *scaremongering rhetoric* та повторювання прикметника *dangerous* на психологічному рівні показує глядачу, що думки цієї людини небезпечні, не говорячи про її дії.

Після такої промови інші учасники дебатів не залишились осторонь та вирішили теж підтримати обвинувача, бо думка багатьох більш вагома, ніж одного:

*I want to say, Nigel Farage's comment about the NHS and HIV was disgusting. He should be ashamed. The fact he isn't says so much* [Phipps 2015]. – Я хочу сказати, що слова Найджела Фараджа про NHS та ВІЛ були огидні. Йому має бути соромно. Справа в тому, що він тільки багато балакає.

Тут також використовується прийом звинувачення та навіть опонент дозволяє собі висловити *the fact he isn't says so much*, чим визвав багато сумнівів в аудиторії до усіх слів, сказаних раніше Фараджем.

*And Farage's comments about foreign people with HIV were simply vile and desperate. Politics of the lowest form* [Phipps 2015]. – Слова Фараджа про іноземців з ВІЛ були просто бридкі та відчайдушні. Це політика нижчого рівня.

Назвавши слова Фараджа *vile and desperate*, опонент ніби проектує їх на самого Фараджа, чим звичайно відштовхує аудиторію від такої людини. Тим паче, політик описує його слова як *politics of the lowest form* – вислів сам за себе говорить глядачам, що людині з таким низьким рівнем політичної обізнаності нічого робити на такому заході.

*If you want a party that will cut Britain off from the rest of the world, that's not me* [Phipps 2015]. – Якщо ви очікуєте на когось, хто відмежує Великобританію від решти світу, – то це не я.

За контекстом попередніх діалогів, можна сказати, що оратор прямо натякає на конкретного політика, а саме Фараджа. Оратор не упускає можливості нагадати аудиторії, що його опонент має певну антипатію до іноземців.

*The Farage family were foreigners once. I'm married to a foreigner – you're married to a foreigner* [Phipps 2015]. – Сім'я Фараджа колись була іноземцями. Я одружений з іноземкою, та і ти сам одружений із іноземкою.

Тут використовується іронічний підтекст на адресу політика, якого вже в думках завербували як «нелюблячого іноземців». І тепер аудиторія розуміє, що слова Фараджа були егоїстичними, бо він не хоче надавати ліки іноземцям, не дивлячись на те, що сам їм колись був.

*We sat in the cabinet room together, we took difficult decisions together. I defend all the decisions we took and I think your sort of pick-and-mix approach is not going to convince anybody* [Phipps 2015]. – Ми усі разом сиділи у кабінеті та приймали важкі рішення. Я захищаю всі ті прийняті рішення та вважаю, що ваш підхід до справи «поєднати непоєднуване» не переконає жодну людину.

Повторенням змістового прислівника *together* політик показує, що він зі своєю командою важко та дружно працювали, а на протилежність цьому він називає підхід опонента *pick-and-mix*. Це показує, що хтось працює, а хтось займається бозна чим. У завершенні вираз *not going to convince anybody* психологічно впливає на аудиторію та підриває довіру до політика.

У своїй промові на критику угоди з Іраном Б. Обама намагався бути більш розумним і обґрунтованим у спростуванні цієї критики. Для досягнення цієї мети він іноді вдається до приниження або применшення опонентів, зображуючи їхні аргументи як дитячі та нісенітні, що викликає сміх у присутніх. Майже в середині його промови 3 рази аудиторія сміялася.

Ці випадки відбувалися майже одночасно. Між першою іскрою сміху і другою прозвучало 167 слів, а між другою і третьою – близько 950 слів. Останній випадок стався майже наприкінці промови. Всі вони були безпосередньо спрямовані проти опонентів угоди і конкретно проти тих сенаторів і конгресменів-республіканців, які також є політичними ворогами президента. Обама починає свої речення зі слова *unfortunately*, говорячи про недосконалу політичну систему Сполучених Штатів Америки та відносини між демократами і республіканцями. Далі він називає конгресменів-опонентів «мудрагелями» та «лобістами» і раптом порівнює їх з видатним вченим-ядерником, який брав активну участь у фінальному раунді переговорів і якого вони намагаються оскаржити, що викликає сміх у присутніх у залі слухачів:

*Unfortunately, we're living through a time in American politics where every foreign policy decision is viewed through a partisan prism, evaluated by headline-grabbing soundbites, and so before the ink was even dry on this deal, before Congress even read it, a majority of Republicans declared their virulent opposition. Lobbyists and pundits were suddenly transformed into armchair nuclear scientists... (LAUGHTER OF AUDIENCE)... disputing the assessments of experts like Secretary Moniz, challenging his findings, offering multiple and sometimes contradictory arguments about why Congress should reject this deal [Obama 2015].*

Вдруге, однак, Обама посилається на наукові факти і природні властивості радіоактивних елементів, принижуючи опонента так, ніби він не знає навіть загальновідомих речей про ядерні матеріали. Це разюче відбивається на свідомості аудиторії, що ті, хто виступає проти угоди, насправді будують свої аргументи на такому сміховинному невігластві:

*And while the process for resolving a dispute about access can take up to 24 days, once we've identified a site that raises suspicion, we will be watching it continuously until inspectors get in. And – and by the way, nuclear material isn't*

*something you hide in the closet. (LAUGHTER OF AUDIENCE) It can leave a trace for years [Obama 2015].*

Як зазначалося вище, перші три саркастичні приводи належать до тієї ж лінії промови, з якою Обама має намір звернутися до опонентів, тому вони були вмонтовані в промову цілком свідомо і розумно. Здається, що до останнього аргументу, який, можливо, є головним, не варто ставитися з повагою. Коли остання критика заслуговує на висміювання, всі інші, як це було двома випадками раніше, також не варто сприймати всерйоз. Тут тон президента, який нагадує про те, що опоненти неодноразово говорили про угоду, схожий на той, яким говорять з упертими дітьми, які просто намагаються протистояти і отримати те, що хочуть, при цьому говорячи нісенітницю з прагматичної точки зору.

*Now, the final criticism, this is sort of catchall that you may hear, is the notion that there is a better deal to be had. We should get a better deal. That is repeated over and over again. It's a bad deal – we need a better deal. (LAUGHTER OF AUDIENCE) [Obama 2015].*

Четвертий випадок сміху, який трапляється одразу після речення, що супроводжується оплесками, в якому Обама звинувачує паліїв війни в тому, що вони грають на емоціях людей, а не констатують факти, підкреслює, можливо, головну тему промови – вибір між війною і миром у вирішенні питання іранської ядерної програми. У заключній частині своєї промови президент Обама відкрито і різко критикує опонента, зображуючи і засуджуючи його як людину, що «неодноразово помилялася» у своїх рішеннях з таких важливих питань, як це. Ставлячи під сумнів його здоровий глузд у саркастичному виступі перед публікою, президент Обама принижує його, таким чином забезпечуючи вищий статус собі та ідеям, які він представляє.

*I know it's easy to play in people's fears, to magnify threats, to compare any attempt at diplomacy to Munich, but none of these arguments hold up. They didn't back in 2002, in 2003, they shouldn't now. (APPLAUSE OF AUDIENCE) That*

*same mind set in many cases offered by the same people, who seem to have no compunction with being repeatedly wrong... (LAUGHTER OF AUDIENCE) ... lead to a war that did more to strengthen Iran, more to isolate the United States than anything we have done in the decades before or since. It's a mindset out of step with the traditions of American foreign policy where we exhaust diplomacy before war and debate matters of war and peace in the cold light of truth [Obama 2015].*

Справа в тому, що президент Обама підриває і атакує «образ мислення», якого дотримується протилежна сторона. І це було його основним завданням з самого початку виступу, про що він прямо і опосередковано згадував у кількох пунктах під час свого телевізійного виступу.

4) аргументи до вигоди:

*I don't want to put up taxes [Phipps 2015].* – Я не хочу підвищувати податки.

Оратор грає на вигоді публіки. Авжеж, людей підкупають подібні заяви, і вони вже у думках ставлять великий плюс такому кандидату.

*We'd put an extra £ 3 bn in and end hospital parking charges [Phipps 2015].*  
– Ми б надали додаткові 3 мільярди фунтів та поклали кінець платним лікарняним паркінгам.

Кожна людина із глядачів бачить багато позитивних сторін у цього кандидата. Завжди більша кількість людей підтримує партію, які направляють свої сили на фінансування лікарень та тим паче відміняють сплату за деякі послуги та ін.

*I know there are some horrible things happening in many parts of the world but what we need to do is to put the national health service there for British people and families who in many cases have paid into this system for decades [Phipps 2015].* – Я знаю, що у багатьох частинах світу трапляються жахливі речі, але нам потрібно надавати послуги національної служби охорони здоров'я для

британських людей і їх сімей, які у багатьох випадках сплачують гроші у цю систему протягом десятиліть.

Аудиторію підкупляє розуміння того, що якщо держава не буде витратити гроші на іноземців, то вона буде більше витратити і піклуватися про них самих.

5) аргументи до оригінальних джерел:

*There are 7,000 diagnoses in this country every year for people who are HIV+, which is not a good place for any of them to be, I know. But 60% of them are not British nationals. You can come into Britain from anywhere in the world and get diagnosed with HIV and get the retroviral drugs that cost up to £25,000 per year per patient [Phipps 2015].* – В цій країні кожного року реєструється 7000 людей з позитивним діагнозом на ВІЛ, і це вже говорить за себе, я знаю. Але 60% з них не є громадянами Великобританії. Ви можете приїхати до Великобританії з будь-якої точки світу, отримати діагноз ВІЛ та вам будуть надавати антиретровірусні препарати вартістю до 25000 фунтів на рік для одного пацієнта.

*Bennett: Education should be paid for by progressive taxation. Students leave with an average £44,000 debt; 77% will never pay it off and 45p in every pound is never going to be repaid [Phipps 2015].* – Беннетт: Освіта має сплачуватись прогресивним оподаткуванням. Студенти залишають навчання з середньою заборгованістю у 44 000 фунтів; 77% з них ніколи не виплатять борг, а 45 пенсів із кожного фунта ніколи не будуть компенсовані.

Використовуючи цифри, суми грошей, підраховані державними статистами, оратори підкріплюють свої слова та промови.

В американському політичному дискурсі прийнято використовувати біблійні вирази, який є невід'ємною частиною американського відкритого дискурсу. Проте, враховуючи нетрадиційну і ліберальну позицію Барака Обама, дуже важливо дослідити посилання Обама на Святе Письмо і дати можливе пояснення конкретних рішень, прийнятих ним.

*We remain a youthful country, говорить Обама, yet, in the expressions of Scripture, the time now put aside silly things [Obama 2009].* Обама цитував Новий Завіт, Перше Послання до Коринфян, керуючись посланням святого Павла до церкви в Коринфі. Значення цього конкретного прикладу з Писання, особливо в дискурсі, спрямованому також на мусульман, іудеїв, індуїстів та іновірців, гігантське, адже це частина проповіді, яку зазвичай читають на весіллях. У ній йдеться про інтимну романтику в супровідному ключі: *Love is patient, love is kind. It does not envy, it does not boast, it is not proud. It is not rude, it is not self-seeking, it is not easily angered, it keeps no record of wrongs. Love does not delight in evil but rejoices with the truth. It always protects, always trusts, always hopes, always perseveres. Love never fails [1 Corinthians, 13:4].*

*When I was a child, I discoursed like a child, I thought like a child, I reasoned like a child. When I became a man, I put childish ways behind me. Now we see but a poor reflection as in a mirror; then we shall see face to face. Now I know in part; then I shall know fully, even as I am fully known. And now these three remain: faith, hope and love. But the greatest of these is love [Obama 2009].*

Послання апостола Павла до громади в Коринфі датоване часом, коли громада переживала час внутрішніх битв і розділень, коли громада була виснажена непристойним впливом, що охоплював групу. Коринф був молодим містом, а громада – молодого церквою, наповненою родичами. Святий Павло передав лист-відгук і благав коринфян припинити суперечки та досягнути те, що він назвав найважливішою стриманістю: любов.

Вирішення цього конкретного біблійного посилання можна розглядати як намагання Обами поширити ідею та систему вірувань любові, а через *любов до ближнього (adoring thy neighbor)* американці можуть зрозуміти думку про расову всеосяжність та ідеологічні відмінності, що є життєво важливим у час надзвичайних фінансових та загальнолюдських ситуацій.

Підводячи підсумки аналізу політичних дебатів можна назвати найбільш уживані прийоми: метафоричні вирази, ідіоми, іронії; нечесні

прийоми впливу на аудиторію (аргумент до аудиторії) та посилення на негативні особистості опонента (аргумент до особистості); присоромлення опонента та зав'язування конфліктної ситуації. Головним чином невід'ємною частиною дебатів та загалом політичного дискурсу є конфліктні ситуації, перехід на особистості та «змагання» опонентів у кількості «залізних» аргументів.

## ВИСНОВКИ

Поняття дискурсу є одним із основних питань прагматичної лінгвістики та лінгвістики тексту. Сучасні уявлення про дискурс віддзеркалюють увесь хід лінгвістичної науки. Чіткого і загальноприйнятого визначення «дискурсу», який би охоплював всі випадки його вживання, не існує, і не виключено, що саме це сприяло широкій популярності, яку цей термін отримав за останні десятиліття: пов'язані нетривіальними відношеннями різні розуміння вдало задовольняють різні поняттєві потреби, модифікуючи більш традиційні уявлення про мовлення, текст, діалог, стиль і навіть мову.

Сьогодні сфера вживання терміна «дискурс» є настільки великою, що потрібно говорити про полісемію цієї термінологічної одиниці. В одному із значень – сукупність тематично, культурно або ще якимось чином взаємопов'язаних текстів, що допускає розвиток і доповнення іншими текстами; спілкування, що розглядається як реалізація певних дискурсивних практик; вид мовленнєвої комунікації, що передбачає раціональний критичний розгляд цінностей, норм і правил суспільного життя і має єдиним своїм мотивом досягти взаєморозуміння; термін логіки, філософії, соціології та соціальної семіотики, введений Ю. Хабермасом.

Дискурс – це присвоєння значень. Дискурс грає ключову роль побудові образу цього світу різноманітними способами. Те, як ми говоримо – наші фрази, наші акценти, те, що ми виділяємо, викликає певні відчуття в інших людей. Таким чином ми впливаємо на сприйняття і розуміння оточуючих, а також на їхню і нашу реальність, на відображення соціального світу у свідомості (на створення дискурсу).

Витоки дискурс-аналізу лежать у різних галузях гуманітарного знання (соціальної психології, лінгвістики, соціології, філософії). У загальному сенсі дискурс-аналіз – це структурно-семіотичні дослідження текстів та реакції на

них слухача чи читача. Досліджуються приховані значення тексту, контекст його створення, ймовірні інтерпретації читачем/слухачем тощо.

Аналізу піддаються слова. Вони можуть поєднуватись, ділитися на підгрупи, розбиватися на семіотичні сегменти, можуть бути розташовані (організовані) таким чином, щоб дати можливість досліднику порівнювати, зіставляти, аналізувати та відшукувати певні моделі. У зв'язку з цим можливі різні інтерпретації тексту (дослідницького матеріалу).

Незважаючи на велику кількість точок перетину з іншими видами дискурсу, полемічний дискурс має свої специфічні компоненти, які утворюють ієрархічно організовані рівні: рівень 1 включає адресність, оцінність, наявність протилежної думки, готовність відстоювати свою позицію; рівень 2 – інтенціональність, встановлення, аргументативність, агональність; рівень 3 – міжсуб'єктний, подієво-ситуативний, рольовий, віковий, сферу функціонування, тематичний, функціонально-стилістичний, мовний, жанровий компоненти.

Аргументація як спосіб доведення своєї думки оратором є невід'ємною частиною полемічного дискурсу. Види аргументів поділяються на два типи: лояльні (аргумент до авторитету, до оригінальних джерел, до історичних фактів) та нелояльні (аргумент до особистості, до вигоди, до марнославства, до сили, до антиавторитету, до аудиторії, до неосвіченості та до стереотипів).

Виділяється ряд понять, що являють собою форми аргументованої мови: полеміка, суперечка, дискусія, диспут, дебати. Полеміка і суперечка є вільними формами аргументованої промови; вони не мають обмежень у часі, кількості учасників, спонтанності і непередбачуваності. Водночас, у полеміці учасниками визнаються певні правила, принципи; у суперечці ці обмеження відсутні. Віднесеність дискусії, диспуту, дебатів до організованих форм аргументованої мови визначається тим, що вони готуються заздалегідь і дотримуються певного плану.

Матеріалом дослідження стали тексти політичних дебатів під час виборів у Великій Британії у 2015 р. та промов президента США Барака

Обами, у тому числі виступ на з'їзді демократичної партії 2008 р., інавгураційна промова 2009 р., промови в Алабамі у 2007 р., Джакарті (Індонезія) у 2010 р. і з приводу іранської ядерної угоди у 2015 р. Після аналізу ми можемо впевнено сказати, що є певна відмінність у семантиці та аргументації речень між політиками, що ведуть дебати, та політиком, що каже промову до народу. Відмінність базується на тому, що основними складовими полемічного дискурсу є суперечка та аргументація, а складовою політичної промови виступає забарвленість речення різноманітними семантичними елементами. Суперечка та аргументація дуже тісно пов'язані між собою, бо для доведення своєї думки у спорі потрібно навести залізні аргументи, що будуть її доказувати. Нажаль, найпопулярнішими аргументами у полемічному дискурсі проаналізованих текстів стали нелояльні аргументи – аргумент до особистості, аргумент до аудиторії, аргумент до вигоди. А із лояльних аргументів ми побачили лише аргумент до оригінальних джерел та аргумент до історичних фактів. Кожний політик намагається виставити у дурному світлі свого опонента будь якими шляхами, найчастіше за допомогою переходу на особистості та налаштовуючи аудиторію проти нього.

У роботі досліджувалися три основні категорії дискурсивного аналізу, а саме: лексичні (когнітивні дієслова, особові займенники, афоризми), стилістичні (епітети, метафори, алюзії, анафори, паралелізм та повтори) та дискурсивні (особисті та колективні спогади, глузування та сарказм) для того, щоб показати, як вони функціонують у дебатах і промовах та як вони особливо переконливо впливають на аудиторію з приводу суперечливого питання. Ці стратегії були використані для досягнення кількох цілей, серед яких можна виокремити наступні: 1) раціональність і щирість мовця; 2) те, що досягнуті певні цілі, головна з яких покращення добробуту громадян; 3) зображення опонента як купки упереджених людей, які ведуть заангажовану політичну полеміку з більш прогресивно налаштованими представниками уряду; 4) вплив на аудиторію як потенційного реципієнта будь-якого політичного мовлення. Використання стратегій переконання на

трьох рівнях – лексичному, стилістичному та прагматичному (текстовому, міжособистісному та соціально-комунікативному) – свідчить про те, як політик, використовує всі можливості, які пропонує йому мова, щоб досягти кінцевої інтенції комунікації.

## SUMMARY

The actuality of this qualification paper is explained by the fact that polemical discourse as a sphere of linguistic analysis has always attracted the attention of translators. In addition, studies in the field of polemical discourse explain an expressive potential of original and target languages.

The purpose of the study is to identify semantic and stylistic means and types of arguments in English-language polemical discourse and to translate them into Ukrainian. Achieving this goal involves solving the following tasks:

- to highlight the specifics of polemical discourse as a branch of modern linguistics;
- to analyze the existing classifications of typological features of polemical discourse;
- to identify the types of arguments in polemical discourse;
- to investigate the semantic and stylistic components of the most common types of arguments in polemical discourse and the ways of their translation into Ukrainian.

The research material includes the texts of political debates during the 2015 UK elections and speeches by US President Barack Obama, including his speech at the 2008 Democratic Party convention, his inaugural speech in 2009, his speeches in Alabama in 2007, in Jakarta (Indonesia) in 2010, and on the Iranian nuclear deal in 2015.

Nowadays, language of electronic media is particularly interesting for linguists, because it is a new form of presentation of relevant information. Along with the functions of informing, polemical texts of the electronic media have such a bright quality as argumentation, resulting in the nomination of the position (thesis), and reinforcing its evidence differently represented in the texts of various genres. The argument in the text of the electronic media can be polemic, if proved controversial situation, and evidential, in the case of the introduction of new information.

People face the same problem during communication – the problem of coordination of communication. If we make a brief excursion into etymology, it should be noted that the discourse in Latin, is called a scientific conversation. Exactly in this sense the word came into the modern European languages: French *discours* and English *discourse* have the meaning «dialogue». As the linguistic term the word «discourse» was first used by Z. Harris in 1952 in an article about analysis of the advertising language. Since then, the term «discourse» has become common in modern linguistics. Today, the scope of the term «discourse» is so great that we need to talk about polysemy of this terminological unit.

Today, both foreign and native scientists distinguish different types of discourses: the discourse of power, political discourse, the discourse of dissent, making attempts to classify the existing types. Many scientists are exploring types only of dialogic discourses. As the main option they distinguish dedication of discourse, depending on the intentions of the author. Just as, Arutyunova offers general scheme of communication genres:

- 1) informative dialogue;
- 2) prescriptive dialogue;
- 3) the exchange of views in order to decide or determine the truth;
- 4) the aim of dialogue to resolve or clear up the truth;
- 5) permit-speech genres: a) emotional, b) entertainment.

However, polemics is a specific kind of discourse characterized by certain features of both linguistic and extralinguistic features. The polemical discourse is associated with argumentation discourse, because polemics is not possible without argument. But the maxims (principles) of argument in the polemics may be updated each time in a new way.

The two components – the conflict and argument – are specifically implemented in a polemical discourse. Argumentative discourse and the discourse of conflict are treated by many linguists as separate types of discourse.

During the discourse, there are various techniques that can be divided into loyal and disloyal. The loyal ones include the argument to authority; argument to

the primary sources; argument to historical fact; argument to the common sense. The disloyal ones are argument to the individual; argument to the benefit; argument to vanity; argument to the force; argument to the incredibility; argument to the audience; argument to ignorance; argument to stereotypes;

These arguments are common to critical articles, reviews, secondary polemical articles, polemical discourse and debate. They contain elements of polemic, because any desire to convince the other side provides a disagreement with the opponent, with his position.

After the analysis, we can confidently say that there is a certain difference in the semantics and argumentation of sentences between politicians who debate and a politician who gives a speech to the people. The difference is based on the fact that the main components of polemical discourse are argument and argumentation, while the component of a political speech is the coloring of the sentence with various semantic elements. Dispute and argumentation are very closely related, because to prove one's opinion in a dispute, a person needs to provide ironclad arguments to ground it. Unfortunately, the most popular arguments in the polemical discourse of the analyzed texts are disloyal ones: the argument to the individual, the argument to the audience, the argument to the benefit. Among the loyal arguments, we saw only the argument to original sources and the argument to historical facts. Every politician tries to make his or her opponent look bad by any means, most often by turning on the personality and turning the audience against him or her.

The paper examines three main categories of discourse analysis, namely lexical (cognitive verbs, personal pronouns, aphorisms), stylistic (epithets, metaphors, allusions, anaphors, parallelism, and repetition), and discursive (personal and collective memories, mockery, and sarcasm) to show how they function in debates and speeches and how they are particularly persuasive in influencing the audience on a controversial issue. These strategies were used to achieve several goals, including the following: 1) the rationality and sincerity of the speaker; 2) the fact that certain goals have been achieved, the main one being

the improvement of the citizens' welfare; 3) the portrayal of the opponent as a bunch of biased people who are engaged in a biased political debate with more progressive government representatives. The use of persuasive strategies at three levels – lexical, stylistic and pragmatic (textual, interpersonal and socio-communicative) – shows how a politician uses all the possibilities offered by language to achieve the ultimate intention of communication.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс // Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. Ярцева В. Н. М. : Советская энциклопедия, 1990. С. 136–137.
2. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. К. : Астрейя, 1997. 309 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. М. : Прогресс, 1975. 446 с.
4. Бехта І. А. Дискурс наратора в англомовній прозі. К. : Грамота, 2004. 304 с.
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд. М. : Русский язык, 1990. 352 с.
6. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М. : Наука, 1981. 138 с.
7. Гізер К.О. Критичний дискурс-аналіз в перекладі мас-медійних текстів // International scientific journal «Grail of Science». 2021. № 4. С. 345–357.
8. Голубовська І. О. Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні // Studia Linguistica. 2012. Вип. 6. С. 67–75.
9. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
10. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс : история и современные исследования. 2002. № 3. С. 32–43.
11. Дротянко Л. Г., Матюхіна О. А., Онопрієнко В. І. Філософія : підручник / за ред. Л. Г. Дротянко, В. І. Онопрієнка, О. А. Матюхіної. К. : НАУ, 2014. 720 с.

12. Еемерен Ф. ван, Гроотендорст Р. Аргументация, коммуникация и ошибки / пер. с голланд. СПб. : Васильевский остров, 1992. 207 с.
13. Жумагулова Б. С. Особенности полемического дискурса // Успехи современного естествознания. 2013. № 7. С. 142–145.
14. Запрудский Ю. Г. Социальный конфликт (политологический анализ). Ростов : РГУ, 1992. 127 с.
15. Здравомыслов А. Г. Социология конфликта. М. : Аспект Пресс, 1995. 320 с.
16. Ільченко М. Л. Тактики ініціації говоріння в англomовному електоральному дискурсі (на матеріалі передвиборчих теледебатів) // Вісник ХНУ. Сер. «Дискурсологія: семантика і прагматика». 2012. № 1003. С. 34–40.
17. Йоргенсен М. В., Филлипс Л. Дж. Дискурс-анализ. Теория и метод. 2-е изд., испр. Х. : Гуманитарный Центр, 2008. 352 с.
18. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2004. 477 с.
19. Кожина М. Н. Дискурсный анализ и функциональная стилистика с речеведческих позиций // Текст – Дискурс – Стил ь : сб. науч. статей. М. : Просвещение, 2004. С. 9–33.
20. Колісник Ю. Текст і дискурс: проблеми дефініцій // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 675. С. 111–114.
21. Конверський А. Є. Логіка (традиційна та сучасна). К. : Центр учбової літератури, 2008. 536 с.
22. Корольов І. Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія // Studia Linguistica. 2012. Вип. 6. С. 285–305.
23. Костенко Г. М., Худайбердієв Є. А. Специфіка полемічного дискурсу в публіцистиці // Тиждень науки-2023. Гуманітарний факультет : щоріч. наук.-практ. конф., 24-28 квітня 2023 р. : тези доп. / редкол.:

В. В. Наумик (відпов. ред.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 67–69.

24. Котигоренко В. Знання про соціальний конфлікт: абсолют чи відносність? // Політичний менеджмент. 2003. № 2. С. 137–155.

25. Кох В. А. Предварительный набросок дискурсивного анализа семантического типа // Новое в зарубежной лингвистике. М. : Прогресс, 1978. Вып. VIII. С. 149–171.

26. Кубрякова Е. С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике // Дискурс, речь, речевая деятельность : сб. обзоров. М. : РАН ИНИОН, 2000. С. 7–25.

27. Лагутин В. И. Прагмастилистический аспект анализа полемиического текста. Прагматические аспекты функционирования языка. Барнаул : АГУ, 1983. 52 с.

28. Линнас Э. А. Критический анализ дискурса политической полемики: на материале электронных СМИ : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук : [спец.] 10.02.19 «Теория языка» / Тверской государственной университет. Тверь, 2006. 20 с.

29. Литвиненко Н. П. Український медичний дискурс : [монографія]. Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2009. 304 с.

30. Миронова Н. Н. Дискурс-анализ оценочной семантики. М. : Тезаурус, 1997. 158 с.

31. Панкратова О. А. Спортивный дискурс как предмет лингвистического исследования // Языковая личность: проблемы когниции и коммуникации. Волгоград : Колледж, 2001. С. 214–218.

32. Переверзев Е. В. Дискурсивная психология // Научный журнал СДА. Современный Дискурс-Анализ. 2009 : электрон. версія журналу. URL : <http://discourseanalysis.org/ada1/st3.shtml> (дата звернення: 17.12.2022).

33. Плахотник О. В. Дискурс как понятие: философско-методологический потенциал // Гуманітарний часопис. 2009. № 3. С. 27–31.

34. Приходько А. М., Лазебна Н. В. Дигітальний дискурс серед близьких і споріднених явищ // *Cognition, communication, discourse*. 2022. Вип. 25. С. 52–64.
35. Серажим К. С. Текст як комунікаційне вираження дискурсу // *Вісник Запорізького державного університету. Сер. «Філологічні науки»*. 2001. № 1. С. 1–7.
36. Словник української мови : електрон. версія. URL : <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 20.12.2022).
37. Степанов Ю. С. Альтернативный мир, дискурс, факт и принцип причинности. Язык и наука конца XX века. М. : РГГУ, 1995. 432 с.
38. Тхоровська С. В. Метод дискурс-аналізу: поняття та застосування (на прикладі ідеологічного дискурсу) // *Молодий вчений*. 2022. № 2 (102). С. 104–107.
39. Хабекирова З. С. Стратегия дискредитации и приемы ее реализации в политическом дискурсе демократической оппозиции : дисс... канд. филол. наук : [спец.] 10.01.10 «Журналистика» / Адыгейский государственный университет. Адыгейск. 2011. 188 с.
40. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації / пер. Л. Ситниченко // *Першоджерела комунікативної філософії*. К. : Либідь, 1996. С. 84–90.
41. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. М. : Гнозис, 2004. 326 с.
42. Collins Dictionary : електрон. версія. URL : <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english> (дата звернення: 20.12.2022).
43. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford : Blackwell Publishers, 2008. 529 p.
44. Davies B., Harre R. Positioning: The Discursive Production of Selves // *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 1990. Vol. 20. Issue 1. P. 43–63.

45. Dijk T. van. *Discourse and Context: A Sociocognitive Approach*. Cambridge : CUP, 2008. 267 p.
46. *Handbuch sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Forschungspraxis*. B. 2. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaft, 2003. 507 S.
47. Halliday M. A. K. *An Introduction to Functional Grammar*. L. : Edward Arnold, 1994. 457 p.
48. Harris Z. *Discourse Analysis // Language*. 1952. Vol. 28. №. 17. P. 1–30.
49. Keller R. *Diskursforschung. Eine Einleitung für Sozialwissenschaftlerinnen*. Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaft, 2004. 127 S.
50. *Literary Devices* : електрон. версія. URL : <https://literarydevices.net/end-rhyme/> (дата звернення: 18.10.2023).
51. *Literary Terms* : електрон. версія. URL : <https://literaryterms.net/alliteration/> (дата звернення: 18.10.2023).
52. Paltridge B. *Discourse Analysis: An Introduction*. 2<sup>nd</sup> ed. L. : Bloomsbury, 2012. 296 p.
53. Schiffrin D. *Approaches to Discourse*. Oxford ; B. Blackwell, 1994. 470 p.
54. Sneddon J. N. *Colloquial Jakartan Indonesian*. Canberra : Pacific Linguistic – Australian National University, 2006. 286 p.

### **ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ**

55. Obama B. *Inaugural Address* : електрон. версія. URL : <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2009/01/21/president-Barack-obamas-inaugural-address> (дата звернення: 17.12.2022).
56. Obama B. *Acceptance Speech at the Democratic National Convention in Denver on August 28, 2008* : електрон. версія. URL : <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-accepting-the-presidential->

nomination-the-democratic-national-convention-denver (дата звернення: 17.12.2022).

57. Obama B. A Speech about the Iran Nuclear Deal : електрон. версія. URL : <https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2015/08/05/text-obama-gives-a-speech-about-the-iran-nuclear-deal/> (дата звернення: 17.12.2022).

58. Obama B. Remarks at the Selma Voting Rights March Commemoration in Selma, Alabama. March 04, 2007 : електрон. версія. URL : <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/remarks-the-selma-voting-rights-march-commemoration-selma-alabama> (дата звернення: 17.12.2022).

59. Obama B. Remarks at the University of Indonesia in Jakarta, Indonesia on November 10, 2010 : електрон. версія. URL : <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2010/11/10/remarks-president-university-indonesia-jakarta-indonesia> (дата звернення: 17.12.2022).

60. Phipps C. Leaders' debate: all you need to know about the seven-way clash : електрон. версія. URL : <https://www.theguardian.com/politics/2015/apr/03/leaders-debate-all-you-need-to-know-about-the-seven-way-clash> (дата звернення: 17.12.2022).

**ДОДАТКИ**  
**Додаток А**  
**Тези за результатами Щорічної науково-практичної конференції**  
**«Тиждень науки-2023»**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

**ТИЖДЕНЬ НАУКИ-2023**  
**ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Збірник тез доповідей щорічної  
науково-практичної конференції серед студентів,  
викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

**24–28 квітня 2023 року**

Електронне видання на DVD-ROM

м. Запоріжжя

## ЗМІСТ

### СЕКЦІЯ «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Антонюк К.І., Болгов І.Г. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЧЕХІЇ .....	13
Антонюк К.І., Кирилов М.М. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ З БУТАНОМ .....	15
Антонюк К.І., Міщенко С.А. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ІТАЛІЇ.....	16
Антонюк К.І., Робоча А.А. ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ АФРИКИ.....	18
Козицька Г.В., Резніченко Д.В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИПТОВАЛЮТ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	20
Козицька Г.В., Супрун В.К. ЕЛЕКТРОННА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН .....	22
Прушківська Е.В., Коротич М.М. СУЧАСНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ ІНТЕГРАЦІЙНИМИ ОБ'ЄДНАННЯМИ.....	24
Ситников М.М. Міщенко С.А. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ .....	27
Ситников М.М., Никифорова У.В. МЕХАНІЗМ ТА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН .....	29

### СЕКЦІЯ «ПЕРЕКЛАД»

Приходько А. М. ЛІНГВОКОГНІТИВНА ОСНОВА НІМЕЦЬКИХ СКЛАДНОСУРЯДНИХ КОНСТРУКЦІЙ.....	31
Кузнецова І. В. ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЮРИДИЧНОЇ ГАЛУЗІ .....	34
Підгорна А. Б. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ МАРКЕРІВ .....	39

Мелешенко А. І. ВПЛИВ ЛІНГВОКОГНІТОЛОГІЇ НА КОНЦЕПТУАЛЬНЕ УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ-МЕТАФОР ФРАНЦУЗЬКОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ .....	41
Костенко Г. М. КАТЕГОРІЇ ОПИСУ ДИСКУРСУ .....	44
Тарасенко К. В. ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ВИД ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ .....	46
Лут К. А. МОВНІ КЛІШЕ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ .....	50
Кулабієва О. А. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ» ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ .....	52
Хавкіна О. М. BRITISH ACCENTS AND DIALECTS AS ONE OF THE TRANSLATION PROBLEMS .....	54
Бережна О. О. ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ .....	56
Гура Н. П. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ Д. КЕЛЬМАНА «ОБМІРЮВАННЯ СВІТУ» .....	58
Волошук В. І. ПРОЦЕСИ ФРАЗЕОЛОГІЗАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ .....	60
Лещенко Г. А. СТРАТЕГІЇ ТА ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ КІНОТЕКСТУ .....	62
Каширіна І. В. КАТЕГОРІЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В АСПЕКТІ ТРАНСЛЯЦІЇ .....	64
Четвертак Є. О. ТЕМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ .....	66
Костенко Г. М., Худайбердієв Є. А. СПЕЦИФІКА ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ В ПУБЛІЦИСТИЦІ .....	67
Лут К. А., Павленко М. В. СУЧАСНИЙ АНГЛОМОВНИЙ КОМП'ЮТЕРНИЙ ДИСКУРС І ЙОГО МІСЦЕ СЕРЕД СУМІЖНИХ ПОНЯТЬ .....	70

- 2) загрози (тероризм, сепаратизм, воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни, корупція, економічна криза, загрози енергетичній, інформаційній, екологічній та техногенній безпеці);
- 3) готовність до оборони (мобілізація, територіальна оборона, військово-технічне співробітництво, оборонна промисловість);
- 4) реформування (система державного управління, сектор безпеки і оборони, розвиток спроможностей);
- 5) зовнішньополітичні пріоритети (партнерство, співробітництво, безпекові організації, колективна безпека, спільна оборона, військова допомога).

Воєнна політика, згідно з Військовою доктриною, є «діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки держави, пов'язаною із запобіганням воєнним конфліктам, організацією та здійсненням військового будівництва і підготовкою Збройних сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів». Це свідчить про те, що лексико-семантичне поле «воєнна політика» для ВПП уточнюється та доповнюється такими мікрополлями:

- 1) безпекове середовище (світові центри сили, асиметричне застосування воєнної сили, міграційні процеси, кібербезпека, іноземна військова присутність, інформаційна війна);
- 2) воєнні загрози (організована злочинність, збройна агресія, розвідувально-підбивна діяльність, поширення зброї масового ураження, тероризму).

УДК 821.111-92:796.332

Костенко Г. М.<sup>1</sup>, Худайбердієв Є. А.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

<sup>2</sup> студ. гр. ГФ-312м НУ «Запорізька політехніка»

### СПЕЦИФІКА ПОЛЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ В ПУБЛІЦИСТИЦІ

Прагматична спрямованість комунікації найяскравіше виявляється у полемічному дискурсі, оскільки полеміка, що ґрунтується на відмінностях поглядів, думок комунікантів, є продуктом складної мовної діяльності, яка пов'язана з необхідністю не тільки висловити та обґрунтувати свою точку зору, а й спростувати позицію противника.

Основні компоненти, що належать до прагматики, релевантні полемічному дискурсу, наприклад, наявність провідної інтенції, оціночність, масовий адресат, міжсуб'єктність. Врахування таких факторів, як багатовікова історія полеміки як форми міжособистісного

спілкування, діалогічність, аргументованість, наявність специфічних мовних засобів, полемічних прийомів, реалізація в діалогічних та монологічних жанрах, дозволяють виділити полемічний дискурс як один із видів дискурсу. Особливість полемічного дискурсу полягає в тому, що він проявляється в рамках інших дискурсів: у науковому, політичному, педагогічному, медійному, конфліктному, сугестивному та ін., оскільки сприяє прогресу, пошуку альтернативних рішень проблем, відкриває нові можливості розвитку суспільства. Об'єктом полеміки є актуальні проблеми соціуму.

Полемічний дискурс реалізується за допомогою таких форм аргументованого мовлення, як полеміка, суперечка, дискусія, диспут, дебати, кожен з яких є складною комунікативною подією. Полеміка є діалогічним (усним і письмовим) спілкуванням компетентних у конкретній сфері діяльності суб'єктів, які мають різні (протилежні) точки зору щодо обговорюваного питання, з метою затвердження своєї позиції та спростування іншої за допомогою достатньої та переконливої аргументації. Полеміка виникає за наявності протилежної ідеї, думки, характеризується як спонтанна і непередбачувана вербальна боротьба, вона не має обмежень за часом, кількістю учасників.

Полемічний дискурс як комунікативний феномен має складну структуру, що складається з кількох рівнів.

Рівень 1. Ядерні компоненти полемічного дискурсу:

- адресність – полеміка виникає як реакція на висловлену іншим суб'єктом думку, ідею тощо;
- оціночність – висловлена думка оцінюється суб'єктом як невідповідна його картині світу, що є основою вступу в полеміку;
- наявність протилежної думки – зіткнення двох позицій на предмет, що обговорюється;
- готовність відстоювати свою точку зору – психологічний стан суб'єкта, що приймає іншу позицію як виклик і готовий висловити та обґрунтувати протилежну точку зору.

Рівень 2. Компоненти ближньої периферії полемічного дискурсу:

- інтенціональність – кожен із суб'єктів відстоює свою правоту у вербальній боротьбі з метою перемогти;
- настанова – контроль над реалізацією поставленої мети за допомогою використання конкретних мовних дій;
- аргументованість – використання аргументів для обґрунтування своєї точки зору, її захисту, а також контраргументів для нападу на супротивника;
- агональність – активне відстоювання своєї точки зору у вербальній боротьбі.

Рівень 3. Компоненти далекої периферії полемічного дискурсу:

– міжсуб'єктний – у полеміці суб'єкти репрезентують дві протилежні сторони, кожна з яких відстоює свою точку зору;

– подієво-ситуативний – полеміка може виникнути у різних ситуаціях;

– рольовий – суб'єкти не мають переваг один перед одним, тому що полеміка передбачає боротьбу ідей, поглядів, думок тощо; тому рольова нерівність виникає, якщо сам учасник бере до уваги статус, стать, рівень освіти тощо. свій чи суперника.

У результаті відбору та класифікації аргументів чи доказів були визначені найбільш частотні у статтях-рецензіях і полемічних статтях:

- аргумент до авторитетної думки;
- аргумент до оригінальних джерел;
- аргумент до історичних фактів;
- аргумент до культурних традицій;
- аргумент до здорового глузду;
- аргумент до ерудиції [1, с. 40].

Перераховані аргументи є загальними для критичних статей-рецензій та вторинних полемічних статей. Вони містять елементи полемічності, оскільки вже будь-яке прагнення переконати протилежну сторону передбачає незгоду з опонентом, з його позицією. Елементи конфлікту, як у будь-якій суперечці, тут теж присутні, тому що незгода передбачає конфлікт, спростування, перемогу власної думки. Лексично це виражається наявністю контекстуальних антонімів, наприклад, як одного зі способів розвитку або свідчення про конфлікт.

Таким чином, полемічний дискурс – це складне комунікативне явище, в основі якого лежить взаємодія суб'єктів у вербальній боротьбі під час обговорення питання, що вимагає визначення чіткої позиції щодо нього. До сфери полемічного дискурсу входить обговорення актуальних соціальних проблем суспільства, які потребують прийняття рішення, із залученням аргументації відповідно до принципів та правил ведення полеміки.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1. Зайцева М. О. Аспекти лінгвістичного дослідження полемічного дискурсу. Полеміка як особливий тип дискурсу [Текст] // Нариси з лінгвістичного аналізу дискурсу : до проблеми типології та характеристики / за заг. ред. І. П. Липко . – Харків : «Бурун і К», 2014. – 204 с.